

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

**Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра політичних наук та історії**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Василь ДЕРЕВІНСЬКИЙ

„17” червня 2026 року

**КВАЛІФІКАЦІЙНА ВИПУСКНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН

Виконав: Новіцький Олександр Ігорович

Спеціальність: С2 «Політологія»

Освітня програма: «Політичний менеджмент»

Група: зПМ 21

Керівник: Перегуда Є.В., д.п.н., проф.

Ідентичність електронного і друкованого екземпляра підтверджую

Київ 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ У НАУКОВІЙ ДУМЦІ	7
1.1. Поняття та типологія багатопартійних систем у політології	7
1.2. Методологічні підходи до вивчення трансформації партійних систем у демократичних країнах	15
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ: НАЦІОНАЛЬНІ КЕЙСИ.....	30
2.1. Країни Західної Європи: Німеччина, Велика Британія, Франція	30
2.2. Тенденції розвитку партійних систем у країнах Південної Європи: Італія, Іспанія, Греція	43
Висновки до розділу 2.....	55
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	57
3.1. Українська партійна система у контексті європейських політичних трендів	57
3.2. Потенційні ризики та виклики для України: політична фрагментація, популізм, зниження інституційної довіри	69
Висновки до розділу 3.....	79
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	95
Додаток А	95
Додаток Б.....	96
Додаток В.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації та посилення політичної конкуренції трансформація партійних систем демократичних країн є актуальним об'єктом дослідження. Партійна система є ключовим механізмом організації політичного життя, формування урядових коаліцій та забезпечення стабільності демократичних інститутів. У сучасних умовах класичні багатопартійні моделі змінюються під впливом соціально-економічних, культурних та технологічних факторів, що вимагає поглибленого аналізу трансформаційних процесів.

Важливість дослідження обумовлена й тим, що трансформація партійних систем часто відбувається на тлі криз традиційних політичних структур, зростання популярності нових політичних акторів та появи нестандартних форм мобілізації громадської підтримки. Це відкриває нові перспективи для вивчення динаміки політичної конкуренції та адаптації партій до сучасних викликів.

Особливу увагу слід приділяти методологічним підходам до вивчення трансформацій, зокрема концепціям «заморожування» та «розморожування» партійних систем. Ці підходи дозволяють пояснити, чому деякі системи демонструють стабільність, а інші – схильні до швидких та радикальних змін.

Сучасні демократичні держави, особливо в Європі, демонструють різні шляхи розвитку партійних систем. Країни Західної Європи часто характеризуються стабільними, але адаптивними системами, тоді як Південна Європа демонструє більш динамічні та кризові моделі, що пов'язано з особливостями соціально-економічного розвитку та культурними трансформаціями. Значна увага приділяється й українському контексту, де процес формування партійної системи перебуває під впливом як внутрішніх, так й зовнішніх факторів. Україна демонструє тенденції політичної фрагментації, зростання популістських практик та низького рівня довіри до інституцій, що потребує вивчення з огляду на європейський досвід.

Наукове вивчення механізмів трансформації партійних систем дозволяє розробляти практичні рекомендації для зміцнення політичної стабільності та

підвищення ефективності демократичних інститутів. Це робить тему дослідження не лише актуальною, а й необхідною для політичної науки та практики державного управління.

Узагальнення міжнародного досвіду та виявлення закономірностей трансформації партійних систем сприяє глибшому розумінню процесів демократизації, а також дозволяє прогнозувати потенційні ризики і виклики, що стоять перед національними політичними системами, включаючи Україну.

Мета дослідження: виявити закономірності та механізми трансформації партійних систем у демократичних країнах та оцінити їх вплив на розвиток держави, зокрема в контексті України.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати поняття та типологію багатопартійних систем у політології.
2. Дослідити методологічні підходи до вивчення трансформації партійних систем, зокрема концепції «заморожування» та «розморожування».
3. Проаналізувати історичний розвиток та сучасні трансформації партійних систем країн Заходу Європи (Німеччина, Велика Британія, Франція).
4. Вивчити зміни у партійних системах країн Південної Європи (Італія, Іспанія, Греція).
5. Виявити потенційні ризики та виклики для партійної системи України, пов'язані з політичною фрагментацією, популізмом та зниженням інституційної довіри.

Об'єкт дослідження – партійні системи демократичних країн та процеси їх трансформації.

Предмет дослідження – механізми, закономірності та особливості трансформації багатопартійних систем у демократичних країнах.

Методологія дослідження.

Основу методології становлять теорії С. Ліпсета, С.Роккана та сучасні концепції політичних трансформацій, які дозволяють досліджувати динаміку партійних систем у різних національних контекстах.

У роботі використані системний, аналітичний, порівняльний методи.

Окрему роль у дослідженні відіграє інституціональний підхід, який дає змогу аналізувати вплив формальних правил, виборчих моделей та організаційних структур на поведінку політичних акторів. У межах цього підходу застосовано, зокрема, емпіричний інституціоналізм, зосереджений на вивченні того, як інститути реально функціонують на практиці – через аналіз виборчих результатів, партійної конкуренції, ступеня фрагментації та зміни партійних форматів. Такий методологічний інструментарій дозволяє не лише оцінити формальну інституційну конструкцію партійних систем, а й виявити фактичні механізми їх трансформації та адаптації до соціально-політичних змін.

Наукова новизна: уперше здійснено комплексний аналіз механізмів трансформації партійних систем у різних демократичних країнах із виділенням типових моделей та факторів впливу.

Теоретичне значення. Розроблено концептуальні положення щодо трансформації партійних систем, що дозволяють систематизувати наукові підходи та методологічні основи вивчення політичних змін у демократичних країнах.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані для прогнозування розвитку партійної системи України, формування стратегій політичного розвитку та підвищення ефективності управління демократичними процесами. Отримані висновки можуть бути використані у курсі «Політичні партії та партійні ідеології», який передбачено навчальним планом ОП «Політологія», та при розробці вибіркового освітніх компонент.

Апробація. За результатами дослідження опубліковано статтю у фаховому науковому виданні «Держава і право», а також тези доповіді на міжнародній науковій конференції.

До питання про інституційну еволюцію партійних систем. Держава і право. Вип. 98. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2025. С. 291-301. DOI: 10.33663/1563-3349-2025-98-291. (у співавторстві)

Новіцький О. І. Механізми трансформації партійних систем західноєвропейських країн. Виклики та перспективи розвитку науки і практики в

умовах глобальних змін: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Рівне, 21 травня 2026 р.). Рівне: ЦФЕНД, 2026. С. 118-122. DOI: <https://doi.org/10.64076/CFER-21.05.2026.010>. URL:

<https://www.economics.in.ua/2026/05/21.html> (дата звернення: 31.05.2026).

Також автор виступав з дотичних тем на «круглих столах», які проводила кафедра політичних наук та історії.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які містять у своєму складі підрозділи, висновків та додатків. Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок, з них 84 сторінки основного тексту, список використаних джерел з 82 найменувань на 10 сторінках, 3 додатки на 3 сторінках.

РОЗДІЛ І. ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ У НАУКОВІЙ ДУМЦІ

1.1. Поняття та типологія багатопартійних систем у політології

Багатопартійні системи є ключовим елементом сучасних демократичних режимів, відображаючи складну взаємодію політичних сил у суспільстві та створюючи простір для політичної конкуренції. Як зазначає Г. Агафонова, багатопартійність – це не просто наявність великої кількості партій, а якісна характеристика політичного плюралізму, яка дозволяє різним соціальним групам відстоювати свої інтереси та впливати на формування державної політики [1, с. 10]. При цьому ефективність багатопартійної системи значною мірою залежить від здатності партій до коаліційної взаємодії та організаційної стабільності [5, с. 14].

В структурному плані багатопартійні системи формуються через взаємодію партій, що визначає специфіку політичної конкуренції та коаліційного процесу. При цьому центристські партії відіграють ключову роль у підтримці стабільності системи, виступаючи своєрідним балансувальним елементом між крайніми політичними силами [2, с. 44]. Разом із тим надмірна фрагментація партій може призводити до політичної нестабільності та труднощів у формуванні урядових коаліцій [15, с. 30].

Функції партій у багатопартійних системах також охоплюють, зокрема, політичну соціалізацію громадян, мобілізацію електорату та формування політичних еліт. Регулятивна функція багатопартійних систем проявляється у різних національних та регіональних контекстах. Як підкреслює П.Байковський, у країнах ЄС багатопартійні системи відзначаються високою мобільністю коаліцій і гнучкістю партійних блоків, що сприяє ефективній інтеграції різних політичних сил [5; 6]. Водночас у пострадянських державах, таких як Україна, спостерігається висока фрагментація та нестабільність партійної системи, що ускладнює процес формування урядів [66, с. 100].

Як зазначає В. Згурська, «дедалі більша ерозія демократичних інститутів у всьому світі, що фіксується цілою низкою дослідницьких центрів, дає підстави

стверджувати, що парламентська форма правління також може бути узурпована певною політичною силою, лідер якої може керувати країною протягом десятиліть, без жодних конституційних обмежень на строки перебування при владі» [16, с. 407].

Виборчі системи відіграють вирішальну роль у структурі багатопартійності. Системи пропорційного представництва сприяють збереженню численних партій, тоді як мажоритарні та змішані моделі стимулюють їхню консолідацію. Як зазначає П. Струнін, форма виборчої системи визначає не лише кількість партій у парламенті, а й їхню здатність до коаліційної взаємодії та стабільність політичної системи [57, с. 20].

Моріс Дюверже у своїй класичній праці «Політичні партії» розглядав партії як ключові елементи політичної системи, що виконують посередницьку роль між суспільством і державою. Він визначав партію як організовану групу, яка прагне здобути владу або впливати на її здійснення, спираючись на підтримку громадян [71]. М. Дюверже приділяв особливу увагу типології партій, аналізував їх внутрішню структуру, організаційну дисципліну й взаємозв'язок з виборчими системами. Важливою є його теза про те, що інституційні умови – передусім тип виборчої системи – безпосередньо впливають на формування партійної конфігурації та навіть на саму кількість партій, що згодом отримало назву «закони Дюверже». Науковець доводив, що мажоритарна виборча система відносної більшості сприяє формуванню двопартійності, тоді як пропорційне представництво стимулює багатопартійність. Дюверже розрізняв і механічний ефект (виборча формула безпосередньо впливає на розподіл мандатів) та психологічний ефект (виборці не голосують за «слабкі» партії, а партії змушені формувати коаліції) [71]. У сукупності ці закономірності пояснюють, чому інституційний дизайн виборів здатний визначати не лише кількість партій, а й довгострокову структуру політичної конкуренції.

Водночас сучасні дослідження в політології демонструють, що у багатьох країнах формуються нові типи партійних систем, які не вписуються у класичні дювержеанські критерії. Ці системи вирізняються підвищеною динамічністю,

появою «гнучких» партійних форматів і нестандартними траєкторіями розвитку, що ускладнює їх однозначну типологізацію в межах класичних моделей.

Політичний плюралізм у багатопартійній системі є не лише кількісним показником, а й якісною характеристикою демократії. І. Дикун підкреслює, що політичний плюралізм передбачає реальну можливість конкуренції партій за владу та участі у формуванні державних рішень [15, с. 30]. Цей аспект багатопартійності відображає рівень політичної культури та демократичної свідомості суспільства, забезпечуючи стабільність інститутів.

Ідеологічна різноманітність є ще одним важливим чинником багатопартійності. Як відзначає С. Конончук, різні ідеологічні позиції дозволяють представляти різні соціальні групи та стимулюють інтелектуальний дискурс у політичному середовищі [25, с. 35]. Водночас надмірне розгалуження ідеологічних ліній може ускладнювати формування стабільних коаліцій та реалізацію урядових програм.

В Україні багатопартійність характеризується високою мобільністю партій, частими змінами коаліцій та нестійкістю партійних блоків, що створює складні умови для політичного прогнозування та управління. Як підкреслює Р. Манайло-Приходько, трансформаційні процеси у партійній системі відображають зміни соціально-політичного середовища та активність громадянського суспільства [33, с. 60].

Партійне лідерство має критичне значення для функціонування багатопартійних систем. М. Морарь зазначає, що лідери визначають рівень коаліційної стабільності, здатність до досягнення компромісів та ефективність реалізації програмних цілей [35, с. 44]. Лідери впливають на формування громадської довіри та мобілізацію електорату, що є важливим для політичної інтеграції.

Засоби масової інформації та громадські організації формують комунікаційний простір багатопартійних систем. В. Георгієвська підкреслює роль медіа у конструюванні політичної реальності та формуванні іміджу партій [11, с. 21]. Водночас громадські організації забезпечують додаткові канали впливу на

політичний процес, стимулюючи політичний плюралізм та участь громадян у прийнятті рішень.

Як зазначає Р. Манайло-Приходько, регіональні партійні конфігурації можуть суттєво відрізнятися від загальнонаціональних моделей, відображаючи соціально-економічні та історичні особливості [33, с. 43]. Це підкреслює необхідність диференційованого підходу до аналізу партійних систем.

Коаліційна поведінка партій у багатопартійних системах є важливим чинником політичної стабільності. П. Байковський зазначає, що коаліційні механізми включають переговори, компроміси та інституційні домовленості, що дозволяє інтегрувати різні інтереси в єдину систему управління [6, с. 100].

Багатопартійні системи також виступають індикатором рівня демократичності політичної культури та громадянського суспільства. Х. Голинська підкреслює, що чим більш розвинена багатопартійність, тим вищий рівень участі громадян у політичному житті та демократичної конкуренції [13, с. 70]. Разом із тим, надмірна фрагментація може створювати ризики політичної нестабільності.

Як зазначає І. Андрощук, досвід іноземних країн показує ефективність коаліційної мобільності та адаптації партій до змін соціально-політичного середовища [2, с. 14]. Багатопартійні системи сприяють реалізації громадянських прав, формуванню політичної ідентичності та розвитку демократичної свідомості, дозволяючи суспільству брати активну участь у політичному житті. Н. Ніколаєнко підкреслює, що багатопартійність забезпечує представництво різних інтересів та стимулює інституційну еволюцію держави [38, с. 125].

Отже, багатопартійні системи виступають складним політичним явищем, що включає структурні, функціональні та регіональні аспекти. Як підкреслює Я. Ярош, вони визначають політичну динаміку, впливають на стабільність урядових структур, стимулюють розвиток політичної культури та забезпечують представництво різноманітних суспільних інтересів [66, с. 88].

Типологія багатопартійних систем є фундаментальним інструментом політологічного аналізу, що дозволяє класифікувати політичні системи за кількісними та якісними характеристиками, а також оцінювати їх функціональність

і стабільність. Як зазначає Г. Агафонова, типологічний підхід до багатопартійності дозволяє відрізнити системи за структурною складністю, рівнем конкуренції та здатністю партій до коаліційної взаємодії [1, с. 8]. Такий аналіз є особливо актуальним для трансформаційних демократій, де формування стабільних партійних конфігурацій є ключовим чинником політичної стабільності (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Типологія багатопартійних систем у політології

Тип багатопартійної системи	Основні характеристики	Ключові ознаки	Автор/джерело
Консолідована (Консолідована демократія)	Чітко визначені партійні блоки, стабільність коаліцій, висока інтеграція політичних еліт	Передбачувані урядові коаліції, стабільні переговорні процеси, низька фрагментація	Я.Ярош [66], Г.Агафонова [1]
Нестабільна	Висока фрагментація партій, часті зміни коаліцій, низька передбачуваність	Нестабільні уряди, слабка коаліційна дисципліна, політичні кризи	Я.Ярош [66], Ю.Остапець [40]
Широкоспектрова	Присутні крайні та центристські партії, велика ідеологічна різноманітність	Складність формування коаліцій, широка соціальна репрезентація	С. Конончук [25]
Вузькоспектрова	Обмежена ідеологічна різноманітність, домінують кілька ключових партій	Вища передбачуваність коаліцій, менша політична гнучкість	С. Конончук [25]
Інтегративна	Партії координують дії державних інституцій та громадянського суспільства	Активна участь у законотворчості, стабільна політична взаємодія	П. Байковський [6]
Конкурентна	Партії зосереджені на боротьбі за владу і впливі на виборців	Часті зміни урядів, акцент на політичне змагання	П. Байковський [6]
Висококоаліційна	Сильний потенціал для створення коаліцій, стабільні переговори	Передбачувані уряди, високий рівень компромісів	В. Георгієвська [11]
Низькокоаліційна	Слабкий потенціал для коаліційної взаємодії	Часті урядові кризи, політична нестабільність	В. Георгієвська [11]

Складено автором на підставі таких джерел: [1, 6, 11, 25, 40, 66].

Однією з основних класифікацій багатопартійних систем є поділ на різні за типом системи. Я. Ярош відзначає, що консолідовані системи характеризуються чітко визначеними партійними блоками, стабільністю коаліцій та високим рівнем

інтеграції політичних еліт [66, с. 120]. Нестабільні системи, навпаки, демонструють значну фрагментацію, часті зміни партійних альянсів та низьку передбачуваність урядових коаліцій. Така типологія дозволяє аналізувати не лише формальні структури, а й процеси політичної адаптації та соціальної інтеграції. Інший підхід до типології багатопартійних систем ґрунтується на ідеологічному спектрі партій. Широкоспектрові системи забезпечують більш комплексне представництво соціальних інтересів, однак ускладнюють процес формування стабільних коаліцій, тоді як вузькоспектрові системи часто більш передбачувані, але менш гнучкі.

Функціональна типологія багатопартійних систем акцентує увагу на ролі партій у політичному процесі. Як зазначає П. Байковський, розрізняються системи інтегративного типу, де партії активно координують дії державних інституцій і громадянського суспільства, та системи конкурентного типу, де партії зосереджені на змаганні за владу і впливі на виборців [6, с. 60]. Такий поділ дозволяє аналізувати не лише формальні параметри системи, а й її здатність до стабільного функціонування.

Як підкреслює Л. Бідочко, системи з високою інтеграцією суспільних груп забезпечують більш широку легітимність урядових рішень та високий рівень політичної участі громадян [7, с. 20]. Низький рівень інтеграції відображається у формуванні політичних еліт, що переважно репрезентують вузькі інтереси.

Регіональні особливості партійної системи формують ще один рівень класифікації. Типологія за стадією розвитку партій відображає еволюцію системи у часі. Я. Ярош відзначає, що молоді демократії часто характеризуються високою мобільністю партій, частими трансформаціями і нестабільними коаліціями, тоді як консолідовані демократії мають стабільні блоки та чітко визначені лідерські позиції [66, с. 96].

Еволюційна типологія також включає оцінку здатності системи до адаптації в умовах соціально-політичних змін. Ю. Остапеч підкреслює, що багатопартійні системи, здатні до гнучкої адаптації, краще справляються з кризами та викликами, зберігаючи стабільність інститутів [40, с. 70]. Нездатність до адаптації, навпаки, призводить до частих змін урядів та політичної нестабільності. В. Корнієнко

зазначає, що системи, де партії зберігають сталу ідеологічну платформу, забезпечують передбачуваність політичних рішень і посилюють довіру громадян [28, с. 55].

Комунікаційний аспект типології відображає значення інформаційних ресурсів у функціонуванні системи. А. Потіха підкреслює, що ефективне інформаційне забезпечення партій дозволяє формувати імідж, мобілізувати електорат та забезпечувати прозорість політичного процесу [54, с. 16].

Типологія багатопартійних систем також враховує рівень персоналізації політичних партій. Висока персоналізація може сприяти мобілізації, але збільшує ризики політичної нестабільності при зміні лідера. П. Байковський підкреслює, що здатність до стабільної коаліційної роботи визначає ефективність урядових рішень і рівень політичної передбачуваності [5, с. 125].

Нарешті, узагальнюючим підходом є комплексна типологія багатопартійних систем, який поєднує одразу кілька вимірів аналізу партійної конкуренції: структурний (кількість і взаємне розташування партій у політичному просторі), функціональний (роль партій у формуванні уряду та політичному процесі), ідеологічний (ступінь поляризації та характер ідейних розмежувань) і регіональний (територіальна концентрація електоральної підтримки). У межах такого підходу багатопартійні системи не зводяться лише до кількісного критерію «багато партій», а розглядаються як складні конфігурації політичного представництва, де важливими є як взаємодія між партіями, так і стабільність усієї системи.

З позиції структурного виміру в межах комплексної типології зазвичай виділяють кілька базових моделей. По-перше, помірковано багатопартійні системи, у яких функціонує обмежена кількість впливових партій (зазвичай 3-5) і коаліційна взаємодія є стабільною. По-друге, фрагментовані багатопартійні системи, де існує значна кількість партій без чітко вираженого домінування, що ускладнює формування уряду. По-третє, домінантно-партійні системи, в яких формально присутня багатопартійність, але одна політична сила системно утримує владу, а інші виконують другорядну роль [3, с. 180].

Функціональний аспект комплексної типології дозволяє виділити системи за

характером урядоутворення та політичної відповідальності. У цьому контексті розрізняють коаліційні багатопартійні системи, де уряд формується шляхом домовленостей кількох партій, і конкурентні багатопартійні системи з високою змінюваністю влади. Окремо виділяються консенсусні моделі, у яких партії схильні до компромісу і спільного прийняття рішень, що знижує рівень політичної конфронтації та підвищує стабільність інституцій.

Ідеологічний вимір у межах комплексної типології дозволяє класифікувати багатопартійні системи за ступенем поляризації. Тут виокремлюються поляризовані багатопартійні системи, де ідеологічна відстань між основними партіями є значною, що часто призводить до конфліктності та нестабільності урядів. Також існують помірковано поляризовані системи, у яких партії займають відносно близькі ідеологічні позиції, що сприяє коаліційній співпраці. Окремо можна виділити ідеологічно фрагментовані системи, де існує велика кількість малих партій із вузькими або специфічними програмами [12, с. 60].

Регіональний вимір комплексної типології враховує територіальний розподіл партійної підтримки. У цьому контексті розрізняють централізовані багатопартійні системи, де партії мають рівномірну підтримку по всій країні, і регіоналізовані системи, де політичні сили базуються на окремих територіальних або етнокультурних групах. Останній тип часто призводить до асиметрії політичного представництва та ускладнює формування загальнонаціонального консенсусу.

Якщо узагальнювати у межах синтетичної моделі, то комплексна типологія також враховує класичні концепції партійних систем, зокрема поділ на двопартійні, багатопартійні помірковані та багатопартійні поляризовані системи (за підходом Дж. Сарторі). У межах багатопартійних систем особливо важливими є такі підтипи, як «поміркований плюралізм», де коаліції є стабільними, і «екстремальний плюралізм», де політична конкуренція є надмірно розпорошеною та конфліктною [17, с. 50].

Таким чином, на нашу думку, комплексна типологія багатопартійних систем дозволяє не лише фіксувати кількість політичних партій, а й аналізувати якісні характеристики політичної конкуренції. Вона включає структурні моделі

(помірковані, фрагментовані, домінантні системи), функціональні моделі (коаліційні, конкурентні, консенсусні), ідеологічні типи (поляризовані та помірковані) та регіональні конфігурації (централізовані й регіоналізовані системи). Такий підхід забезпечує більш глибоке розуміння реальної динаміки партійної політики та її впливу на стабільність політичної системи загалом.

1.2. Методологічні підходи до вивчення трансформації партійних систем у демократичних країнах

Вивчення трансформації партійних систем у демократичних країнах потребує комплексного методологічного підходу, що поєднує порівняльний, соціологічний, інституційний, юридичний, соціокультурний, комунікаційний, ідеологічний, регіональний, а також партійно-виборчий / електоральний підходи (див. табл. 1.2). Методологічно це передбачає поєднання кількісного аналізу виборчих результатів, динаміки підтримки партій населенням та якісного вивчення партійних програм, риторики лідерів і стратегій взаємодії з суспільством.

Таблиця 1.2

Методологічні підходи до вивчення трансформації партійних систем у демократичних країнах

Методологічний підхід	Основні методи	Мета застосування	Приклади використання / автори
Порівняльний	Порівняння структур і функцій партій у різних країнах, графічні моделі, типологічні матриці	Виявлення загальних тенденцій та відмінностей у трансформації партійних систем	І. Андросук [2], І. Дикун [15]
Соціологічний	Опитування, фокус-групи, аналіз електоральної поведінки, оцінка підтримки партій	Дослідження впливу суспільної думки та політичної культури на трансформацію партій	В. Антемюк [3], В. Георгієвська [11]
Інституційний	Аналіз внутрішньопартійних структур, процедур ухвалення рішень, коаліційних механізмів	Оцінка стабільності партійних систем та ефективності взаємодії між партіями та парламентом	Г. Вархов [9], П. Байковський [5; 6]

Методологічний підхід	Основні методи	Мета застосування	Приклади використання / автори
Юридичний	Дослідження нормативно-правових актів, аналіз державного регулювання	Вивчення впливу державних інститутів на розвиток і трансформацію партійних систем	Н. Богашева [8]
Соціокультурний	Контент-аналіз партійних програм, вивчення риторики лідерів, аналіз ціннісних факторів	Виявлення впливу культурних та соціальних чинників на трансформацію партій	Л. Бідочко [7]
Комунікаційний	Аналіз медіа, партійної преси, контент-аналіз політичних повідомлень	Дослідження впливу медіа та інформаційних стратегій на підтримку та трансформацію партій	В. Георгієвська [11], А. Потіха [54]
Ідеологічний	Аналіз програмних документів, риторики лідерів, історія ідеологій	Оцінка ідеологічного позиціонування партій і його впливу на адаптацію та мобілізацію електорату	М. Гутор [14]
Регіональний	Аналіз виборчих результатів за регіонами, оцінка локальних політичних умов	Вивчення регіональних особливостей і впливу на формування партійних коаліцій	А. Глівінський [12], Р. Манайло-Приходько [33,34]
Партійно-виборчий / електоральний	Вивчення результатів виборів, динаміки підтримки партій	Оцінка ефективності партійних трансформацій та прогнозування політичних змін	Ю. Остапець [16; 40], Я.Ярош [66]

Складено автором на підставі таких джерел: 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 33, 34, 40, 54, 66 тощо.

Інтеграція порівняльного підходу в аналіз партійних систем надає можливість виявляти загальні тенденції та відмінності у структурі та функціонуванні політичних організацій у різних країнах.

Для всебічного аналізу трансформації партійних систем особливу увагу слід приділяти вивченню іміджу політичних партій та їх сприйняття суспільством, що безпосередньо впливає на ефективність партійних трансформацій. Як зазначає

В. Антемюк, імідж партії є не лише відображенням її внутрішньої організації та програми, а й ключовим показником політичної культури та рівня політичної свідомості суспільства [3, с. 15]. Методологія включає детальний аналіз медіа-простору, контент-аналіз комунікаційних стратегій, соціологічні опитування та оцінку ефективності інформаційних кампаній. Це дозволяє зрозуміти, яким чином зовнішнє сприйняття партій впливає на їх трансформаційний потенціал і можливість адаптації до нових політичних та соціальних умов, а також на формування стабільних коаліцій у парламенті.

Методологія дослідження трансформацій також включає врахування культурного та соціального контексту, який визначає специфіку політичних процесів у країні. Вивчення взаємозв'язку між соціокультурними цінностями, політичними структурами та діяльністю партій передбачає аналіз партійних програм, риторики лідерів, соціальних ініціатив, а також впливу культурних факторів на мобілізацію електорату та підтримку реформ. Такий підхід дозволяє враховувати не лише формальні політичні структури, а й глибинні ціннісні та соціальні чинники, що визначають напрям розвитку партійної системи та її трансформаційний потенціал [78, с. 110].

Окрема увага приділяється структурним аспектам функціонування партійних систем. П. Байковський наголошує, що систематичний аналіз механізмів роботи європейських партій дозволяє зрозуміти, які організаційні та функціональні характеристики забезпечують стабільність політичної системи, а які чинники сприяють кризам та конфліктам всередині системи [5; 6]. Це передбачає детальний аналіз законодавчої бази, виборчої системи, внутрішньопартійних структур, процедур ухвалення рішень та взаємодії з іншими політичними акторами. Поєднання цих аспектів дає змогу розкрити закономірності розвитку партійних систем у різних політичних контекстах та сформулювати прогнози щодо їх еволюції.

Аналіз взаємодії держави і партійної системи є ще одним ключовим компонентом методології. Це передбачає дослідження нормативно-правових актів, ролі державних органів у регулюванні діяльності партій, механізмів контролю та підтримки політичних процесів. Вивчення цих аспектів дозволяє оцінити, як

державні інститути можуть впливати на трансформацію партійних систем та забезпечувати їх адаптацію до демократичних стандартів [82, с. 225].

Інституційний підхід дозволяє вивчати, зокрема, внутрішню організацію партій та їх взаємодію з парламентськими структурами. Г. Вархов зазначає, що організаційне оформлення парламентських процесів і структур є ключовим чинником стабільності та ефективності партійної системи [9, с. 77]. Це включає аналіз внутрішньопартійних правил, процедур ухвалення рішень, формування коаліцій, а також взаємодію із зовнішніми політичними акторами. Інституційний підхід допомагає зрозуміти, як структурні фактори впливають на трансформацію партій та їх здатність адаптуватися до нових політичних умов.

Врахування регіональних особливостей є важливим для розуміння процесів трансформації партійних систем у великих та політично різноманітних країнах. А. Глівінський зазначає, що регіональні соціально-політичні розмежування формують специфіку партійної поведінки, створюють умови для розвитку локальних політичних еліт та визначають можливості для формування регіональних коаліцій [12, с. 54]. Вказане передбачає аналіз виборчих результатів на регіональному рівні, соціально-економічних умов та культурних чинників, які впливають на підтримку партій та їх здатність до адаптації в різних регіональних складових національних політичних організмів.

Аналіз партійної відповідальності та функцій опозиційних сил є ключовим для вивчення трансформацій. Х. Голинська наголошує, що ефективна партійна опозиція забезпечує баланс сил у парламенті, стимулює демократичні процеси та сприяє контролю діяльності уряду [13, с. 124]. Методологічно це включає дослідження парламентської діяльності, взаємодії правлячих і опозиційних партій, оцінку виконання програмних обіцянок та здатності партій реагувати на суспільні потреби. Такий підхід дозволяє оцінити якість політичної системи та здатність партій до трансформацій.

М. Гутор підкреслює, що ідеологічні засади партій визначають стратегії їх трансформації, мобілізацію електорату та участь у політичних процесах [14, с. 37]. Методологічно це передбачає аналіз програмних документів, політичних

платформ, риторики лідерів та історичних еволюцій ідеологій. Вивчення ідеологічного позиціонування дозволяє розкрити закономірності адаптації партій до змін у політичному, соціальному та економічному середовищі.

І. Дикун зазначає, що порівняння української партійної системи з європейськими прикладами дозволяє визначити ступінь фрагментації, коаліційної взаємодії та стабільності політичних процесів [15, с. 54]. Методологічно це передбачає використання статистичних даних, графічних моделей та типологічних матриць для відображення структурних змін та оцінки ефективності функціонування партійних систем у різних демократичних країнах.

Досвід ЄС дає змогу оцінити вплив структурних та функціональних змін на стабільність партійних систем. Ю. Остапеч зазначає, що адаптація партій до змін у соціально-політичному середовищі та інтеграційних процесах демонструє, яким чином структурні реформи впливають на стабільність демократії [16; 40]. Це передбачає порівняння історичних і сучасних даних, аналіз коаліційних стратегій, оцінку впливу виборчих систем та регуляторних змін на процеси трансформації та дозволяє досліджувати трансформацію партійних систем у довгостроковій перспективі, відстежуючи зміни у політичних структурах та стратегіях партій. Т. Іванець підкреслює, що аналіз трансформацій демонструє вплив політичних реформ та структурних змін на формування нових партійних систем, а також на динаміку взаємодії між правлячими і опозиційними силами [18; 19]. Такий підхід включає хронологічний аналіз, реконструкцію політичних процесів, дослідження реформ виборчих систем та механізмів адаптації партій до нових умов.

Сучасна методологія дослідження трансформації партійних систем передбачає інтеграцію вказаних підходів. Поєднання цих підходів дозволяє комплексно оцінювати динаміку партій, їх ідеологічні позиції, структуру коаліцій, вплив соціально-культурних факторів та медіа на політичну систему [56]. Такий комплексний методологічний підхід забезпечує глибоке розуміння трансформацій, визначає закономірності розвитку демократії, дозволяє прогнозувати потенційні кризи та шляхи стабілізації партійних систем у демократичних країнах, враховуючи внутрішні та зовнішні політичні чинники.

Концепція «заморожування» партійних систем, запропонована С. Ліпсетом і С. Рокканом, ґрунтується на аналізі стабільності політичних структур у європейських країнах після завершення формування національних держав [76, с. 18]. Вона означала відносну стабілізацію партійно-політичних структур у західноєвропейських демократіях після формування основних соціальних розколів у суспільстві. Згідно з цією ідеєю, партійні системи «закріпилися» навколо історично сформованих ліній поділу – центр–периферія, держава–церква, місто–село, праця–капітал – які виникли в процесі національного та індустріального розвитку. Партії почали стабільно репрезентувати певні соціальні групи, а електоральна поведінка громадян стала відносно передбачуваною та стійкою впродовж тривалого часу. Таким чином, «заморожування» відображає стан, у якому партійна конкуренція є інституційно стабільною, а зміни в електоральних уподобаннях відбуваються повільно й еволюційно, без радикального переформатування політичного поля.

С. Ліпсет і С. Роккан акцентують увагу на історико-структурному аспекті «заморожування»: політичні системи не є нейтральними щодо соціальних конфліктів, а відображають давні лінії поділів, які консолідують партійні традиції [75, с. 55]. В умовах «розморожування» ці традиційні поділи можуть послаблюватися або навіть змінюватися, що часто супроводжується появою нових ідеологічних течій та партійних об'єднань.

Н. Ніколаєнко, В. Орловський, К. Шкурєнко вказують, що партійні системи здебільшого стабілізуються після критичних соціально-політичних переломів, коли електоральна база та партійна структура стабілізуються і починають відтворюватися в кожному новому виборчому циклі [38, с. 101]. Такий процес забезпечує довгострокову передбачуваність політичних конфігурацій, однак водночас ускладнює інноваційні трансформації та адаптацію партій до змін у соціальному середовищі. Автори розвивають ідею «заморожування» через призму соціальних поділів, таких як клас, релігія та етнічна приналежність, підкреслюють, що партійні системи стають стабільними саме тоді, коли політичні партії чітко відображають ці структурні розмежування суспільства [38, с. 104]. Таким чином,

«заморожування» демонструє не лише стійкість політичних інституцій, а й консервацію соціальних конфліктів у формі політичної конкуренції, що відображається в стабільному електоральному розподілі.

Однією з ключових передумов «заморожування» було історичне формування партійних систем у періоди критичних соціально-економічних змін, наприклад, внаслідок індустріалізації чи модернізації держави. Як зазначає Я. Ярош, сучасні партійні системи часто несуть на собі відбиток цих ранніх структурних конфігурацій, що формують довгострокові тенденції взаємодії партій та електорату [66, с. 128]. Це підтверджує, що «заморожування» – не просто політична стабільність, а комплекс соціально-політичних взаємозв'язків, що закріплюються на етапі становлення системи.

Останні десятиліття демонструють зворотнє явище – «розморожування» партійних систем, яке відображає посилення динаміки політичної конкуренції та зміну структурних характеристик партійного поля. В. Антемюк підкреслює, що «розморожування» зазвичай відбувається під впливом кризових факторів – економічних потрясінь, трансформацій суспільної свідомості або зовнішньополітичних впливів [3, с. 90]. У таких умовах відкривається простір для появи нових політичних акторів, реорганізації коаліційних конфігурацій та перерозподілу політичних ресурсів між основними суб'єктами політики.

Водночас «розморожування» не слід тлумачити як автоматичну дестабілізацію партійної системи, оскільки воно може виступати і механізмом оновлення та адаптації до змін соціальної структури. Як зазначає Л. Бідочко, у такі періоди партійні системи стають більш відкритими до нових ідеологічних тенденцій, зростає роль малих партій і громадських рухів, здатних конкурувати з традиційними політичними центрами [7, с. 59].

Водночас такий процес має низку ризиків: посилення політичної фрагментації, ускладнення формування стабільних урядових коаліцій, зростання впливу популістських сил, а також підвищення загальної непередбачуваності політичного процесу. Таким чином, «розморожування» є суперечливим явищем, яке одночасно стимулює демократичне оновлення та створює виклики для

інституційної стабільності. Як зазначає В. Згурська, «хоча популісти часто отримують державні посади, обіцяючи реформувати, покращувати та поглиблювати демократію, але, прийшовши до влади, ті самі популісти можуть підривати основні демократичні інститути заради збереження і посилення своєї влади у довгостроковій перспективі.» [16, с. 406-407].

Я. Ярош підкреслює, що конституційні та виборчі механізми відіграють ключову роль у балансуванні між стабільністю та трансформацією партійної системи, оскільки можуть як стримувати, так й прискорювати процеси «розморожування» [66, с. 100]. Зокрема, зміни у виборчому законодавстві, моделі партійного фінансування або правилах формування урядових коаліцій здатні суттєво змінювати розстановку політичних сил. У результаті інституційні параметри виступають не лише регулятором політичної конкуренції, а й одним із ключових чинників її структурної трансформації.

Роль електоральних поведінкових моделей у цих процесах також важлива. Як зазначає П. Байковський, під час «розморожування» відбувається перегляд електоральних лояльностей, що відкриває шлях для появи нестабільних коаліцій та нових політичних альянсів [5; 6]. Це свідчить про те, що динаміка партійної системи значною мірою залежить від зміни очікувань та пріоритетів виборців. У контексті української політичної практики, як наголошує Ю. Остапець, процеси «розморожування» проявлялися під час соціально-політичних криз та виборчих циклів, що спричинили виникнення нових партійних суб'єктів і зміну балансу сил між традиційними гравцями [40, с. 34].

Концепції «заморожування» та «розморожування» партійних систем залишаються актуальними для сучасних досліджень у політології, оскільки дозволяє поєднати історичні, соціальні та інституційні чинники у комплексний аналіз політичної динаміки. Як зазначає Я. Ярош, вказане сприяє глибшому розумінню закономірностей стабільності та змін у партійних системах демократичних країн, а також надає інструменти для прогнозування їх розвитку [66, с. 90].

Кризу традиційних партій у сучасних демократичних системах часто

пов'язують із втратою довіри електорату та недостатньою адаптацією до змін у соціально-економічних умовах. Як зазначає Я. Ярош, у таких ситуаціях традиційні партії починають втрачати свою стабільну електоральну базу, що призводить до зростання політичної нестабільності та відкриває простір для появи нових політичних акторів [66, с. 95].

В. Антемюк підкреслює, що поява нових політичних акторів у період кризи традиційних партій є ознакою демократичної динаміки, оскільки вона демонструє здатність політичної системи адаптуватися до нових соціальних потреб [3, с. 144]. Нові партії та рухи часто позиціонуються як альтернатива старим політичним силам, пропонуючи оновлену ідеологічну платформу, що приваблює молодих виборців і соціальні групи, раніше маргіналізовані у традиційних партійних структурах. Згідно з П. Байковським, криза традиційних партій та поява нових політичних акторів тісно пов'язані з електоральною мобільністю. Виборці дедалі частіше відмовляються від класичної партійної лояльності та шукають нові політичні альтернативи, що відображають їхні інтереси та цінності [5; 6]. Цей процес змінює баланс сил у партійній системі та стимулює конкуренцію між старими та новими суб'єктами політики.

Я. Ярош зазначає, що нові політичні актори часто виникають на перетині кризових явищ і соціальних інновацій. Це можуть бути регіональні партії, нові ідеологічні рухи або громадські організації, що переходять у політичну площину [66, с. 100]. Вони здатні швидко адаптуватися до потреб громадян, пропонуючи нетрадиційні форми участі та мобілізації, чого не завжди можуть забезпечити традиційні партії. Ю. Остапець підкреслює, що поява нових політичних акторів часто супроводжується трансформацією старих партійних альянсів та коаліцій [40, с. 80]. У цьому процесі відбувається перерозподіл політичного впливу, що змінює структуру влади та відкриває шлях для інновацій у політичних програмах та виборчих стратегіях.

Криза традиційних партій також відображає зміни у структурі суспільних очікувань. Як зазначає І. Дикун, сучасні виборці більше орієнтуються на конкретні результати політичної діяльності, ніж на історичну лояльність до партій [15, с. 98].

Це стимулює розвиток нових політичних суб'єктів, які пропонують ефективні рішення актуальних проблем, і змушує традиційні партії адаптуватися або втратити підтримку. Я. Ярош наголошує, що процеси кризи традиційних партій і появи нових акторів є циклічними і взаємопов'язаними з фазами «розморожування» партійних систем [66, с. 80]. У періоди політичної нестабільності традиційні партії часто втрачають електоральну підтримку та інституційні позиції, тоді як нові політичні актори формують альтернативні канали впливу, які з часом або інтегруються в існуючу систему, або спричиняють її подальшу трансформацію. У цьому контексті доцільно звернутися до концепції «розморожування», яка означає послаблення раніше усталених партійних структур і соціальних розколів, зниження стабільності електоральних уподобань та відкриття політичного простору для нових сил і моделей конкуренції.

Як зазначає В. Антемюк, появу нових політичних акторів доцільно розглядати не як автоматично позитивний феномен, а як наслідок функціонування демократичних механізмів, що відкривають доступ до політичної участі. З позицій інституціоналізму це явище відображає здатність політичної системи адаптуватися до змін у суспільстві через оновлення інститутів і каналів представництва. За умови належного рівня інституціоналізації нові актори можуть посилювати політичну конкуренцію, сприяти оновленню партійної системи та розширювати можливості громадян обирати представників, які більш адекватно відображають їхні інтереси, однак за слабких інституцій це може призводити і до фрагментації та нестабільності [3, с. 45]. У сучасних демократичних країнах це явище відображає як кризу традиційних структур, так і потенціал політичної системи до інновацій та адаптацій.

Соціально-економічні зміни є одним із ключових чинників, що визначають трансформацію партійних систем у сучасних демократичних державах [66, с. 109]. Зростання рівня освіти, деурбанізація та розвиток нових економічних секторів змінюють структуру виборців та їхні політичні пріоритети. Традиційні партії, які не враховують ці зміни, ризикують втратити підтримку, тоді як нові політичні актори можуть швидко адаптуватися, пропонуючи програми, орієнтовані на

актуальні потреби громадян (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Соціально-економічні та ціннісно-культурні фактори, їх вплив на трансформацію партійних систем і приклади нових політичних акторів

Чинник трансформації	Характер впливу на партійну систему	Приклади нових політичних акторів / явищ	Джерело
Зміни класової структури	Формування нових та розмивання традиційних соціальних поділів, втрата підтримки традиційних партій серед нових соціальних груп	Партії нових класових інтересів, профспілкові рухи	[35]
Зростання рівня освіти	Поглиблення соціальної диференціації, підвищення політичної обізнаності виборців, стимулює потребу в нових програмах	Ліберальні та прогресивні партії, освітні рухи	[66]
Економічна мобільність	Стимулює появу нових політичних пропозицій, гнучких платформ	Регіональні та галузеві партії, технологічні рухи	[35]
Поширення індивідуалізму	Збільшує політичну фрагментацію, стимулює персоналізовані проекти	Лідерські партії, персоналістські рухи	[3]
Урбанізація	Формує міську електоральну базу, зміщує акцент на економічні та соціальні питання	Урбаністичні партії, місцеві політичні блоки	[66]
Глобалізація	Посилює ідеологічну диференціацію, трансформує традиційні політичні поділи, сприяє появі нових партій і рухів та водночас знижує стабільність і передбачуваність електоральної підтримки	Проевропейські партії, а також антиєвропейські, ксенофобські, антиглобалістські та інші	[35]
Зміни культурних цінностей	Змінює політичну комунікацію та електоральні очікування	Прогресивні культурні партії, зелені рухи	[9]
Розвиток медіа та технологій	Нові канали комунікації, швидка мобілізація виборців	Цифрові партії, політичні стартапи	[3]
Локальні соціально-економічні умови	Створюють специфіку регіональних партій та коаліцій	Регіональні та місцеві політичні блоки	[13]
Соціальні зміни (сім'я, гендер, вікові групи)	Виникнення нових електоральних вимог	Партії з гендерною, молодіжною або сімейною платформою	[3]

Складено автором на підставі таких джерел: 3, 9, 13, 35, 66.

Соціальні трансформації, зокрема зміна сімейних структур, зростання індивідуалізму, поява нових соціальних груп, а також криза держави загального

добробуту й посилення бюрократизації істотно впливають на динаміку партійних систем. В. Антемюк підкреслює, що зміни в соціальному середовищі зумовлюють переорієнтацію електоральних уподобань, стимулюючи партії до оновлення програмних засад і модернізації комунікаційних стратегій [3, с. 117]. Нові соціальні групи дедалі частіше виступають основою для формування нових політичних партій і рухів, які прагнуть репрезентувати їхні специфічні інтереси, що, у свою чергу, сприяє фрагментації та ускладненню структури політичної конкуренції.

Економічні чинники, зокрема глобалізація як комплексний багатовимірний процес (що охоплює не лише економічну, а й політичну, соціальну та культурну сфери й може супроводжуватися такими явищами, як зростання нерівності, тінізація економіки та корупційні ризики), а також модернізація промисловості, трансформація ринку праці, цифровізація та зміна характеру зайнятості, формують передумови для глибокої перебудови класової та професійної структури електорату [50, с. 129].

Як зазначає Ю. Остапець, ці зміни стимулюють адаптацію партійної системи до нових соціально-економічних реалій, де традиційні партії часто виявляються менш ефективними у задоволенні нових потреб [40, с. 160]. У цьому контексті з'являються нові політичні актори, які формують альтернативні платформи для мобілізації підтримки.

Культурні зміни також мають визначальний вплив на трансформацію партійних систем. В. Георгієвська наголошує, що поширення нових культурних цінностей, зміна комунікаційних практик та роль медіа впливають на політичну поведінку громадян [11, с. 68]. Традиційні партії, що не враховують культурні зміни, втрачають конкурентоспроможність, тоді як нові політичні суб'єкти активно використовують інноваційні методи впливу на виборців.

Окремо варто виділити етнічні зміни як важливий чинник трансформації партійних систем, особливо в умовах зростання міграційних потоків, мультикультуралізації та актуалізації питань національної ідентичності. Зміна етнічної структури населення впливає на формування нових політичних уподобань, посилює значущість тем інтеграції, прав меншин та соціальної

згуртованості, а також сприяє появі партій і рухів, що апелюють до етнічних або культурних ідентичностей. У деяких випадках це призводить до політичної поляризації, зростання підтримки як мультикультурних, так й націонал-консервативних сил, що по-різному реагують на ці зміни. Відтак етнічний фактор дедалі частіше виступає не лише соціальним, а й політичним маркером, який визначає нові лінії поділу у партійній конкуренції [59, с. 88].

Я. Ярош підкреслює, що соціально-економічні та культурні зміни взаємопов'язані і взаємно підсилюють трансформаційні процеси в партійних системах [66, с. 85]. Наприклад, економічна мобільність сприяє культурному оновленню, а нові культурні цінності формують нові політичні запити. Це створює умови для появи гібридних форм політичних організацій, які поєднують традиційні та новаторські підходи до діяльності. Як зазначає І. Дикун, регіональні та локальні соціально-економічні особливості також визначають специфіку трансформації партійних систем [15, с. 70]. У регіонах з високою економічною динамікою можуть з'являтися нові партійні актори, які відображають специфічні інтереси місцевих громад, тоді як традиційні партії поступово втрачають вплив, якщо не адаптують свої програми до локальних умов. Соціально-економічні та культурні зміни впливають і на структуру партійної конкуренції. Як зазначає А. Глівінський, змінюється не лише електоральна база, а й форма взаємодії між партіями, що призводить до появи нових коаліцій, альянсів і партійних блоків¹ [12, с. 50]. Нові політичні актори можуть швидко займати нішу, яку залишили традиційні партії, забезпечуючи більш гнучкий і адаптивний політичний ландшафт.

В. Антемюк підкреслює, що технологічний розвиток і цифровізація суспільства посилюють роль соціально-економічних і культурних факторів у трансформації партійних систем [3, с. 70]. Нові медіа та соціальні платформи дозволяють політичним суб'єктам оперативно реагувати на зміни в настроях громадян, формувати нові канали комунікації та будувати альтернативні політичні програми, що відображають сучасні цінності.

Соціально-економічні та культурні зміни також впливають на лідерство в партійних системах [66, с. 90]. Лідери нових політичних акторів часто мають більш

сучасне бачення розвитку суспільства та здатні мобілізувати громадян навколо нових ідей. Традиційні партії, що не оновлюють лідерські кадри та не враховують зміни у запитах виборців, ризикують втратити свою ключову роль у системі.

Отже, трансформація партійних систем у демократичних країнах тісно пов'язана з соціально-економічними та ціннісно-культурними змінами, оскільки вони визначають нові моделі поведінки виборців, відкривають простір для появи нових політичних акторів і стимулюють модернізацію традиційних партій. У цьому контексті процес трансформації є багаторівневим і включає взаємодію структурних, культурних та економічних чинників, що формує нову політичну реальність.

Висновки до розділу 1

Дослідження трансформації партійних систем у науковій думці є одним із ключових напрямів політичної науки, оскільки партійні системи відображають динаміку взаємодії політичних сил, суспільних груп та державних інститутів. Науковці звертають увагу на те, що зміни в партійних системах відбуваються в контексті соціально-економічних, культурних та інституційних трансформацій у суспільстві. Вивчення цього процесу дозволяє розкрити закономірності еволюції політичних структур та прогнозувати їхній вплив на стабільність демократії, ефективність урядування та політичну конкуренцію.

Трансформація партійних систем у наукових дослідженнях часто розглядається крізь призму кількісних і якісних змін у партійній структурі. Науковці зазначають, що процес трансформації може відбуватися як поступово, так й через різкі кризові зміни, пов'язані з революційними подіями, економічними потрясіннями або політичними реформами. В результаті змінюється не лише конфігурація партій, а й взаємодія між ними, що безпосередньо впливає на динаміку прийняття політичних рішень.

Особливу увагу дослідники приділяють порівняльному аналізу трансформації партійних систем у різних країнах. Такий підхід дозволяє виділити спільні закономірності, такі як тенденція до двопартійної або багатопартійної

системи, та специфічні національні особливості, зумовлені історичними, культурними та економічними чинниками. Порівняльний аналіз також дозволяє простежити вплив зовнішніх подій, міжнародних криз та глобальних політичних трендів на внутрішню політичну структуру. Водночас він виявляє, що трансформація партійних систем є багатовимірним процесом, де соціально-політичні фактори взаємодіють із інституційними й культурними елементами.

У наукових працях підкреслюється, що трансформація партійних систем часто супроводжується змінами у політичній поведінці громадян, що відображається у зростанні або зниженні рівня довіри до політичних інститутів, участі у виборах та формуванні громадянської активності. Зміна партійної структури також впливає на стратегії політичного лідерства, оскільки політичні партії змушені адаптувати свої програми та методи взаємодії із суспільством у відповідь на нові вимоги електорату. Науковці відзначають, що такий взаємозв'язок між трансформацією партій і політичною поведінкою створює умови для глибшого розуміння механізмів розвитку демократії та ефективності політичних систем.

Насамкінець, дослідження трансформації партійних систем у науковій думці дозволяє сформувати комплексне уявлення про динаміку політичних процесів у суспільстві. Воно показує, що партійні системи є не статичними структурами, а гнучкими, здатними до адаптації та реорганізації під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Науковий аналіз цих процесів допомагає прогнозувати політичні зміни, оцінювати ризики політичної нестабільності та визначати шляхи зміцнення демократичних інститутів. Трансформація партійних систем виступає ключовим маркером розвитку політичної культури та суспільної свідомості, що робить її дослідження надзвичайно актуальним для сучасної політичної науки.

РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ: НАЦІОНАЛЬНІ КЕЙСИ

2.1. Країни Західної Європи: Німеччина, Велика Британія, Франція

Німеччина

Партійна система Німеччини тривалий час була однією з найстабільніших і найвпливовіших у Європі, адже саме вона стала основою політичної архітектури Федеративної Республіки після Другої світової війни. Особливість німецької моделі полягає в її здатності поєднувати традиції парламентського представництва з принципами політичної відповідальності [5, с. 30]. У післявоєнний період основними центрами політичного тяжіння стали Християнсько-демократичний союз (ХДС) та Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН), які заклали підвалини змагальної системи, властивої німецькій демократії.

Витоки сучасної німецької партійної системи сягають доби Веймарської республіки, коли існувала багатопартійність, але відсутність ефективних механізмів коаліційної злагоди призвела до політичної нестабільності. Як зауважує П. Байковський, невдала конструкція партійного представництва у Веймарі стала уроком для архітекторів Боннської республіки, які заклали у виборчу систему елементи пропорційності з коригуючими механізмами стабільності [6, с. 80]. Саме це дозволило уникнути фрагментації парламенту, характерної для міжвоєнного періоду, і створити систему, в якій кілька великих партій визначають основні напрями політики. Як зазначає Г. Вархов, у цей період державні інститути свідомо підтримували партійну стабільність через фінансування партій, регулювання виборчого процесу та контроль за політичним плюралізмом [9, с. 59]. Водночас ХДС та СДПН стали ключовими стовпами політичного консенсусу, репрезентуючи відповідно консервативно-християнську та соціал-демократичну ідеології [81, с. 80].

Значний вплив на партійний розвиток справили й історичні чинники інтеграції Західної Німеччини в європейські структури. Як пише П. Байковський,

процес європейської інтеграції змінив ідеологічні платформи німецьких партій, посиливши прагматизм їх програмах і зменшивши поляризацію [5, с. 60]. Зокрема, обидві головні партії поступово змістилися до центру політичного спектру, а сам політичний процес набув рис «великої коаліційності».

На думку Х. Голинської, цей процес сприяв формуванню в Німеччині «культури компромісу» – феномену, коли партії не лише змагаються, а й співпрацюють задля забезпечення політичної стабільності [13, с. 54]. Саме така модель дозволила країні уникнути системних криз і зберегти довіру громадян до політичних інституцій, що стало винятковим явищем серед поствоєнних демократій [69, с. 17].

Історично партійна система Німеччина характеризувалася періодами формування так званих «великих коаліцій» між провідними силами – Християнсько-демократичний союз / Християнсько-соціальний союз та Соціал-демократична партія Німеччини, зокрема у 1966–1969 рр., 2005–2009 рр., 2013–2017 рр. і 2018–2021 рр., а також з 2025 р., що свідчило про високу здатність системи до консенсусного врядування. Водночас теза про «двох з половиною партійну систему» (домінування двох великих партій за участі третього, меншого партнера – Вільної демократичної партії) була релевантною для повоєнного періоду, однак у сучасних умовах вона значною мірою втратила актуальність через зростання ролі інших акторів і перехід до більш фрагментованої багатопартійності. Станом на 2020-ті роки формуються нові коаліційні формати (зокрема, трипартійні уряди), що відображає запровадження фактично нових правил політичної гри, за яких жодна сила не здатна самотійно домінувати, а стабільність досягається через складні переговорні конфігурації та програмні компроміси [74, с. 119].

Німецька партійна система почала зазнавати помітних змін з кінця ХХ ст. Як наголошує Н. Богашева, на тлі глобалізації та соціальних трансформацій відбувається поступове розмивання ідеологічних меж між традиційними партіями [8, с. 35]. Цей процес посилив появу нових політичних суб'єктів – «Союзу 90/Зелені» та «Лівих», які внесли до парламентського дискурсу постматеріальні,

соціальні та екологічні цінності.

Зі свого боку, зростання протестних настроїв на тлі міграційних криз і соціально-економічних викликів породило появу правопопулістської партії «Альтернатива для Німеччини» (АдН). Як зазначає М. Кармазіна, феномен АдН відображає тенденцію до фрагментації європейських партійних систем і водночас засвідчує кризу ідентичності класичних партій [22, с. 56]. Вона поєднує у собі євроскептичну, націоналістичну та антиелітарну риторичну, що робить її важливим чинником сучасних політичних зрушень.

І. Андрощук вважає особливістю німецького кейсу те, що навіть за умов розширення партійного спектра система зберігає ознаки стабільності, оскільки коаліційна культура вкорінена у самій політичній традиції [2, с. 45]. Формування урядів «світлофорного» або «великого» типу є звичним елементом німецької демократії, який гарантує керованість політичного процесу.

Сучасна еволюція партійної системи Німеччини тісно пов'язана з інформаційними технологіями та зміною моделей політичної комунікації. Як зазначає А. Потіха, цифровізація призвела до того, що партії активно використовують соціальні медіа для мобілізації виборців і створення нових каналів комунікації [54, с. 60]. Це сприяло зростанню персоналізації політики, де імідж лідера часто відіграє більшу роль, ніж партійна програма.

Важливою особливістю є й те, що німецька політична культура залишається орієнтованою на консенсус і соціальний діалог. На думку Л. Бідочко, саме високий рівень політичної участі та інституційної довіри дозволяє німецькій партійній системі витримувати випробування глобальними кризами [7, с. 58]. Це забезпечує її адаптивність до нових соціальних умов і водночас зберігає принципи демократичної стабільності. Водночас партії в Німеччині дедалі частіше змушені відповідати на виклики екологічної, технологічної та соціальної трансформації. «Зелені» стали ключовим елементом нової політичної динаміки, формуючи порядок денний «зеленої модернізації» економіки. Як зазначає Т. Іванець, поява таких сил свідчить про постійну здатність партійної системи до самооновлення та включення нових суспільних інтересів [18; 19].

Іншим аспектом трансформації є зростання ролі регіональних ідентичностей, зокрема у східних землях (колишня НДР). Як пише Р. Манайло-Приходько, ці території демонструють специфічні електоральні патерни, де традиційні партії часто поступаються місцем новим політичним утворенням [33, с. 40]. Це вказує на певну асиметрію політичного розвитку в межах однієї держави.

Ймовірно, у перспективі німецька партійна система зберігатиме риси багатополюсності, але водночас залишатиметься структурно стабільною. Як наголошував Ю. Шведа, стійкість німецького партійного простору забезпечується високим рівнем партійної інституціоналізації, чітким розмежуванням ідеологічних позицій і наявністю ефективних механізмів контролю [63, с. 90].

Сучасна партійна система Німеччини зазнає помітних трансформацій, що проявляються у зростанні нових політичних акторів і загостренні дискусій навколо зовнішніх впливів. Зокрема, поява Альянсу Сари Вагенкнехт стала індикатором переформатування лівого політичного спектра та запиту частини електорату на поєднання соціально-економічного популізму з критикою міграційної політики та глобалізації. Водночас у німецькому політичному дискурсі дедалі частіше порушується питання можливого російського впливу на окремі політичні сили, що пов'язується з їх риторикою щодо санкцій, війни в Україні та енергетичної співпраці. Хоча такі звинувачення потребують обережної та доказової оцінки, сам факт їх актуалізації свідчить про зростання значущості безпекового виміру у функціонуванні партійної системи та посилення взаємозв'язку внутрішньої політики з геополітичними процесами [72].

Отже, історія розвитку партійної системи Німеччини демонструє унікальне поєднання стабільності та інновацій. Від Веймарської фрагментації до сучасної коаліційної гнучкості, німецький досвід є прикладом ефективної адаптації демократії до мінливих соціальних реалій. Як підсумовує М. Палінчак, головним ресурсом німецької політики є не лише інститути, а й культура політичної відповідальності [41, с. 36], що дозволяє зберігати рівновагу між плюралізмом і стабільністю.

Велика Британія

Партійна система Великої Британії є однією з найстаріших у світі, її витоки сягають XVII–XVIII століть, коли на тлі парламентських реформ і боротьби за владу між монархом і парламентом виникли перші політичні угруповання – торі та вігі. Саме в цей період формується ідея відповідальної партійної влади як ключового інституту представницької демократії. Ці дві сили, які згодом переросли у Консервативну та Ліберальну партії, започаткували традицію двопартійності, що зберігає свою стійкість протягом кількох століть [79, с. 287].

У XIX столітті, після реформ 1832, 1867 та 1884 років, які розширили виборчі права, партійна система Великої Британії набула сучасних рис. Зміцнення парламентської демократії супроводжувалося інституційним оформленням партій, створенням розгалуженої організаційної структури та посиленням зв'язку між партіями і виборцями [2, с. 34]. Як зазначає П. Байковський, британська двопартійність стала зразком для інших європейських країн, оскільки забезпечувала стабільність урядування та передбачуваність політичних процесів [5, с. 60].

На початку XX століття Ліберальна партія поступово втратила домінуючі позиції через зростання впливу Лейбористської партії, яка відображала інтереси робітничого класу. Її виникнення у 1900 році знаменувало зміну соціальної основи британської політики – від аристократичного представництва до масової демократії. Як підкреслює М. Кармазіна, лейбористи стали першою великою партією, що поєднала соціалістичні ідеї з парламентаризмом, не відмовляючись від демократичних принципів [22, с. 19]. Після Першої світової війни в Британії остаточно утвердилася двопартійна модель: Консервативна і Лейбористська партії чергувалися при владі, тоді як Ліберальна поступово маргіналізувалася. На думку А. Глівінського, цей період показав, що політична стабільність забезпечується не лише партійною структурою, а й політичною культурою, заснованою на компромісі, тягlostі та інституційній довірі [12, с. 44]. У післявоєнну добу (1945–1979 рр.) британська політична система увійшла в період «консенсусної демократії», коли основні партії погоджувалися щодо базових засад державної

політики: соціальної держави, державного регулювання економіки, розбудови системи охорони здоров'я та освіти. На думку П. Байковського, це був унікальний етап, коли конкуренція між партіями відбувалася не за принципом ідеологічної боротьби, а за ефективністю реалізації соціальних програм [6, с. 50].

Однак у 1980-х роках ця модель зазнала трансформації внаслідок політики Маргарет Тетчер, яка утвердила неоконсервативну ідеологію, орієнтовану на ринкову економіку, приватизацію та обмеження ролі профспілок. Як зазначає О. Фісун, саме «тетчеризм» започаткував перехід до постіндустріальної моделі партійної конкуренції, де головну роль почали відігравати питання економічної ефективності, глобалізації та європейської інтеграції [61, с. 52]. У 1990-тих роках відбулася чергова хвиля модернізації – «нові лейбористи» на чолі з Тоні Блером адаптували соціал-демократичну ідеологію до викликів глобалізованого світу. На думку М. Палінчака, стратегія «третього шляху» поєднала ринкову ефективність із соціальною відповідальністю, ставши прикладом для багатьох європейських соціал-демократичних партій [41, с. 36].

Водночас політична конкуренція у Великій Британії почала поступово ускладнюватися через децентралізацію та зростання впливу регіональних партій – Шотландської національної партії (SNP), Партії Уельсу (Plaid Cymru) та інших. Як підкреслює Р. Манайло-Приходько, ці сили порушили монополію загальнонаціональних партій, інтегрувавши етнорегіональний вимір у британську політику [33, с. 29].

Важливим чинником трансформації стала також поява Партії незалежності Сполученого Королівства (UKIP) та її вплив на дискусію щодо членства в ЄС. UKIP продемонструвала, що навіть невеликі партії можуть суттєво змінити порядок денний, якщо апелюють до питань національної ідентичності та суверенітету [30, с. 26].

Референдум 2016 року про вихід Великої Британії з ЄС (Brexit) став поворотним моментом для партійної системи, загостривши внутрішні розколи не лише між партіями, а й усередині них. На думку С. Конончук, «брекситизація» британської політики підкреслила нові лінії поділу – не лише ідеологічні, а й

поколінняів та територіальні [25, с. 21].

Сучасна партійна система Великої Британії демонструє перехід від класичної двопартійності до «модифікованої багатопартійності», у якій поряд із традиційними силами зростає роль ліберал-демократів, зелених, націоналістичних та регіональних партій. Як відзначав Ю. Шведа, зростання електоральної мінливості та персоналізації політики ставить нові виклики для традиційних партій, які змушені оновлювати комунікаційні стратегії [63, с. 53]. Водночас британська модель зберігає унікальну стійкість завдяки мажоритарній виборчій системі, яка тривалий час забезпечувала перевагу великим партіям і сприяла формуванню стабільних урядів. На думку В. Корнієнка, цей механізм не лише відображав політичну культуру компромісу, а й запобігав фрагментації влади [28, с. 24].

Інформаційна революція ХХІ століття призвела до появи нових каналів політичної комунікації. Партії Великої Британії активно використовують цифрові технології для мобілізації виборців, збору даних і таргетування повідомлень. Як зазначає А. Потіха, саме британські кампанії стали зразком інституційної адаптації традиційних партій до епохи big data [54, с. 45]. Зміни у структурі електорату, урбанізація та мультикультурність суспільства спонукають партії до перегляду ідеологічних пріоритетів. Як наголошує Л. Бідочко, сучасні політичні програми все більше ґрунтуються на культурному матеріалізмі – спробі поєднати економічні та ціннісні чинники політичного вибору [7, с. 56].

Сучасна партійна система Великої Британії демонструє суттєві трансформації, що виходять за межі класичної двопартійної моделі, традиційно представленої консерваторами та лейбористами. Зокрема, зростає популярність Партії Реформ, яка у соціологічних опитуваннях дедалі частіше позиціонується як один із лідерів електоральних симпатій, особливо на тлі запиту на антисистемну альтернативу [77]. Водночас посилюються позиції Зелених (Green Party of England and Wales), яка в окремих рейтингах претендує на друге місце, що свідчить про зростання значущості екологічного порядку денного та зміну політичних пріоритетів виборців. Такі тенденції відображають процес фрагментації та

перегляду традиційної структури партійної конкуренції, у якій нові та нішеві партії поступово витісняють класичних акторів із домінуючих позицій [68, р. 60].

Отже, історичний шлях британської партійної системи демонструє унікальне поєднання стабільності та здатності до еволюції. Від торі і вігів до сучасної політики цифрових комунікацій і багаторівневої демократії – Велика Британія зберігає статус лабораторії політичних інновацій. Як резюмують М. Тимченко зі співавторами, британський досвід показує, що сила партійної системи полягає не у незмінності, а у здатності адаптуватися до нових соціальних і технологічних реалій [59, с. 50].

Франція

Партійна система Франції є однією з найяскравіших у європейському політичному просторі, адже вона поєднує в собі досвід кількох республік, періоди глибоких політичних криз і реформ, а також унікальне співвідношення ідеологій правих, лівих і центристських сил. Витоки французької партійності сягають доби Великої французької революції кінця XVIII століття, коли вперше проявилися ідейні розмежування між республіканцями, монархістами та радикалами. Саме тоді відбулося становлення політичних клубів – попередників сучасних партійних структур [5, с. 44]. Ці клуби заклали основи політичного плюралізму, що став стрижнем майбутньої французької демократії. Упродовж XIX століття партійна система Франції зазнавала численних трансформацій, зумовлених частими змінами режимів – від Імперії до Реставрації, від Липневої монархії до Другої республіки. Партії формувалися навколо ідеологічних постулатів, а не стійких організаційних структур [70]. Під кінець століття в умовах Третьої республіки остаточно утвердилася парламентська модель, що стимулювала появу стійких партій – радикалів, соціалістів, католиків і консерваторів. Як зауважує П. Байковський, саме в цей період виникла традиція політичних союзів і коаліцій, що стала характерною рисою французької політики [6, с. 37].

Перша половина XX століття позначилася гострим ідеологічним протистоянням між лівими та правими силами. Після Першої світової війни

соціалісти і комуністи закріпилися як виразники інтересів робітничого класу, тоді як праві партії орієнтувалися на християнські й націоналістичні цінності. У міжвоєнний період виникла феноменальна політична фрагментація, що призводила до нестабільності урядів. На думку Г. Агафонової, надмірна кількість партій і слабкість дисципліни у парламенті створювали передумови для кризи довіри до політичних інститутів [1, с. 40].

Після Другої світової війни у межах Четвертої республіки (1946–1958) Франція повернулася до багатопартійності, але зі збереженням хронічної нестабільності. Партійна структура характеризувалася домінуванням трьох основних сил: комуністів, соціалістів і християнських демократів. Цей період засвідчив потребу у новій моделі управління, що й призвело до створення П'ятої республіки під проводом Шарля де Голля. Як підкреслює В. Богашева, де Голль зумів трансформувати партійну систему, поєднавши президентську владу з парламентським контролем [8, с. 47].

П'ята республіка стала поворотним моментом у розвитку французької партійної системи. Відбулося поступове зміщення акцентів від ідеологічного до інституційного виміру політичного змагання [25, с. 21]. Домінуючими силами стали голлісти (пізніше – «Об'єднання на підтримку республіки», RPR) і соціалісти. Як зазначає С. Конончук, ця біполярна модель забезпечила тривалий період політичної стабільності, але водночас обмежила реальний політичний плюралізм [25, с. 21]. Зміна політичного ландшафту почалася у 1980-тих роках, коли на арену вийшли нові політичні суб'єкти – «Національний фронт» Жана-Марі Ле Пена та екологічні партії. На думку Л. Бідочко, це стало проявом зростання постматеріалістичних цінностей та занепаду класичних ліво-правих поділів [7, с. 76]. У 1990-тих роках французька партійна система перетворилася на складну мережу альянсів, де ідеологічні кордони дедалі більше розмивалися.

У ХХІ столітті Франція вступила в епоху глибокої партійної реструктуризації. Криза традиційних партій – «Республіканців» і Соціалістичної партії – досягла піку під час президентських виборів 2017 року. Поява руху «Вперед!» Емманюеля Макрона зруйнувала стару біполярну модель. Як відзначає

Ю. Остапець, цей процес є типовим прикладом переходу від класичної партійної системи до «гібридної», де персоналізовані рухи відіграють домінуючу роль [16, с. 84]. Новітні політичні формації у Франції демонструють тенденцію до «департізації» політики, тобто зниження ролі партій як посередників між суспільством і державою. На думку М. Палінчака, така тенденція є результатом цифровізації політичних комунікацій і посилення впливу соціальних медіа на формування громадської думки [41, с. 36]. Це також сприяло виникненню феномену політичних стартапів, які швидко мобілізують електорат поза межами традиційних інститутів.

Інший важливий процес – зростання популістських і євроскептичних настроїв. Праворадикальне «Національне об'єднання» (спадкоємець «Національного фронту») і ультраліва «Нескорена Франція» перетворилися на головних опонентів проєвропейського центру. Ці сили активно використовують інформаційно-аналітичні ресурси для конструювання альтернативного політичного дискурсу [54, с. 75]. Таким чином, французький політичний спектр знову набуває виразної поляризації, але вже на нових – цивілізаційних і ціннісних – засадах.

Процес фрагментації партійного простору залишається чинним. На парламентських виборах 2022 року жодна партія не здобула абсолютної більшості, що зумовило формування уряду меншості [80]. Як підкреслює Н. Богашева, така ситуація вимагає від французької політики нового рівня коаліційної культури та гнучкості [8, с. 47]. Стабільність системи дедалі більше залежить від ефективності політичного діалогу. У сучасній Франції відбувається поступова інституційна еволюція партій. Вони стають не стільки масовими організаціями, скільки гнучкими структурами, зорієнтованими на виборчі кампанії [73, р. 10]. На думку М. Тимченка, сучасна партійна комунікація у Франції є переважно цифровою, спрямованою на короткотермінову мобілізацію електорату [59, с. 70]. Це свідчить про новий тип партійності – «електорально-медійний».

Ці зміни супроводжуються інституційними викликами: зменшенням

партійної лояльності, зростанням абсентеїзму та політичної апатії. Як зауважував Ю. Шведа, подібні явища є загальноєвропейською тенденцією, однак у Франції вони особливо виразні через кризу традиційних ідеологічних ідентичностей [63, с. 83]. Це ставить під питання майбутнє класичних партій як інструменту представництва.

Водночас французький досвід демонструє високу адаптивність демократичних інститутів. Конституційна модель П'ятої республіки певною мірою дотепер дозволяла врівноважувати політичні коливання за рахунок сильної президентської влади [68], але на перспективу не можна виключати й того, що за певних умов вона може стати дестабілізуючим фактором.

У контексті європейської інтеграції французька партійна система також зазнала глибоких впливів. Питання суверенітету, міграції та спільної безпеки стали предметом гострих партійних дебатів. Як зазначає М. Кармазіна, партії Франції дедалі частіше використовують європейську тематику для внутрішньополітичної мобілізації [22, с. 49]. Це свідчить про зростання ролі наднаціональних чинників у формуванні партійних стратегій [37].

Таким чином, партійна система Франції пройшла складний шлях від класичної багатопартійності до сучасної постмодерної гібридної структури, у якій поєднуються традиційні та персоналізовані політичні рухи. Її еволюція відображає загальноєвропейські тенденції, але має й унікальні риси – гнучкість, інноваційність та високий рівень політичної культури [63, с. 129].

Порівняння трьох національних кейсів – Німеччини, Великої Британії та Франції – демонструє, що партійні системи Європи розвивалися за різними траєкторіями, проте всі вони відображають баланс між традицією та модернізацією. Німеччина забезпечила еволюційний тип розвитку на основі консенсусу між соціал-демократичними й християнсько-демократичними цінностями, що стало запорукою політичної стабільності. Велика Британія поки що зберегла історичну двопартійну модель адаптувавши її до вимог глобалізованого світу, але надалі не можна виключати її еволюції в напрямі більш інклюзивних моделей [53, с. 120]]. Франція, навпаки, демонструє приклад

постійної структурної динаміки, коли партійні формати змінюються разом із політичними лідерами (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Трансформація партійних систем Німеччини, Великої Британії та Франції

Критерій	Німеччина	Велика Британія	Франція
Історичні передумови	Після Другої світової війни створено стабільну багатопартійну систему в межах Федеративної Республіки Німеччини; основою стала християнсько-демократична традиція (ХДС/ХСС) та соціал-демократична модель (СДПН).	Двопартійна система бере початок у ХІХ ст., коли консерватори та ліберали (пізніше лейбористи) оформили основний політичний дуалізм.	Від Першої республіки до сьогодні – постійна зміна політичних форматів; сучасна система сформувалася в межах П'ятої республіки (з 1958 р.) навколо президентської влади.
Тип партійної системи	Помірно плюралістична, багатопартійна з коаліційним управлінням; базується на компромісі.	Класична двопартійна система (консерватори – лейбористи), хоча останні десятиліття спостерігається посилення малих партій.	Фрагментована, часто перебудовується під політичну харизму лідера (Де Голль, Макрон); тенденція до персоналізації влади.
Ключові партії ХХ–ХХІ ст.	ХДС/ХСС, СДПН, ВДП, Зелені, Ліва партія, «Альтернатива для Німеччини».	Консервативна партія, Лейбористська партія, Ліберально-демократична партія, Шотландська національна партія, Партія реформ	«Голлісти» (UNR, RPR, UMP), Соціалістична партія, «La République En Marche!», «Національне об'єднання», «Нескорена Франція»
Роль виборчої системи	Пропорційно-мажоритарна змішана система забезпечує стабільність коаліцій.	Мажоритарна система відносної більшості сприяє концентрації влади в руках головних партій.	Двотурова мажоритарна система формує ситуативні альянси й часто змінює політичну карту.
Інституційна стабільність	Високий рівень партійної інституціоналізації, передбачувані коаліції.	Стійкість двопартійної моделі, інколи – короткі періоди розбалансування	Низька інституційна стабільність партій, висока персоналізація політики.

Критерій	Німеччина	Велика Британія	Франція
		через внутрішні кризи.	
Сучасні трансформації	Зростання ролі «зелених» і правопопулістських сил; переорієнтація політики на екологічні та цифрові теми.	Виникнення нових рухів (Brexit Party, Reform UK), переосмислення національної ідентичності після Brexit.	Розпад традиційного біполяризму (ліві–праві), поява нових центристських рухів і протестних сил.
Роль лідера	Лідер – виразник партійного консенсусу (Меркель, Шольц, Мерц).	Лідер – харизматичний виразник партійного курсу	Лідер – центральна фігура, навколо якої вибудовується політична сила (Де Голль, Макрон).
Взаємодія з суспільством	Орієнтація на соціальний діалог і корпоративізм.	Партії формують громадську думку через соціальні медіа, традиційні ЗМІ та політичні дебати.	Висока роль мас-медіа, медіатизація політики та використання цифрових технологій у кампаніях.
Рівень демократичності	Високий: ефективна система стримувань і противаг, сильні інститути громадянського суспільства.	Високий: розвинені механізми парламентського контролю, свобода преси.	Середній: демократичні процедури поєднані з персоналістськими тенденціями у виконавчій владі.
Вплив ЄС та глобалізації	Активна участь у політичних процесах ЄС; формування спільної європейської політики.	Часткова ізоляція після Brexit; формування власного курсу національного суверенітету.	Тісна взаємодія з ЄС, але зі зростаючим євроскептицизмом у суспільстві.
Напрями подальшого розвитку	Пошук балансу між традиційними партіями та новими рухами, цифровізація демократії.	Стабілізація політичного спектра після Brexit, пошук нових соціальних орієнтирів.	Інституціоналізація нових політичних утворень, адаптація до викликів глобальної політики.

Складено автором на підставі таких джерел: 7, 14, 24, 19, 35, 43, 44, 50, 52, 53, 62, 65, 67.

Виходячи із даних цієї таблиці, виборчі системи вказаних держав відіграють ключову роль у підтриманні або трансформації партійного ландшафту. Мажоритарна модель Великої Британії сприяє концентрації політичних сил, тоді як німецька змішана система забезпечує інклюзивність і пропорційність представництва. Французька двотурова модель президентських виборів, своєю

чергою, створює умови для ситуативних альянсів, що робить політичну арену надзвичайно динамічною, але й потенційно нестабільною. Рівень інституціональної стабільності й демократичної зрілості різняться. У Німеччині партії стали невід’ємною частиною політичної системи, що гарантує передбачуваність рішень. У Британії партійна дисципліна й традиції парламентаризму продовжують визначати культуру політичної відповідальності. Франція ж стикається з викликами персоналізації влади та періодичної втрати довіри до політичних структур, що стимулює пошук нових форм політичної участі через медіа та цифрові платформи [51, с. 190].

Загальноєвропейська тенденція вказує на посилення ролі нових технологій, соціальних мереж і популістських рухів, які змінюють традиційні механізми партійної конкуренції. Якщо Німеччина зберігає баланс між стабільністю та адаптацією, Велика Британія намагається переосмислити власну політичну ідентичність у постбрекзитну добу, а Франція виступає лабораторією для нових моделей політичної мобілізації. Отже, досвід цих трьох країн демонструє, що партійні системи Європи залишаються живими механізмами, здатними до саморегуляції та модернізації під впливом нових соціальних, технологічних і глобальних викликів.

2.2. Тенденції розвитку партійних систем у країнах Південної Європи: Італія, Іспанія, Греція

Італія

Розвиток італійської партійної системи нерозривно пов’язаний із глибокими соціальними, економічними та ідеологічними процесами, що відбувалися в країні від часу утворення Італійського королівства у 1861 році до сучасності. Саме Італія є лабораторією політичних моделей, де відображаються ключові тенденції європейської багатопартійності. Формування перших партій тут було результатом пошуку політичної ідентичності об’єднаної нації, що тривалий час перебувала під владою різних держав. Після Другої світової війни Італія постала перед завданням

створення нової демократичної системи, здатної протистояти авторитарним рецидивам минулого. У 1946 році, після падіння фашистського режиму, країна обрала республіканську форму правління, що спричинило становлення багатопартійної системи, зокрема домінування Християнсько-демократичної партії протягом майже півстоліття [6, с. 55]. Як зазначає П. Байковський, цей період характеризувався нестабільністю урядів (партії залишалися, а уряд змінювався), коли коаліційна модель влади забезпечувала баланс між соціальними групами [5, с. 20].

У 1950–1970-х роках італійська політика перебувала під впливом так званої «партійної кристалізації» – формування стабільних електоральних баз провідних політичних сил. На думку В. Антемюка, подібні процеси відбуваються тоді, коли партії стають не лише політичними структурами, а й соціальними інститутами, що відображають ментальні установки виборців [3, с. 25]. Італійська комуністична партія виступала як головна опозиційна сила, водночас залишаючись в межах демократичного поля. У цьому контексті слід також згадати єврокомунізм – напрям у західноєвропейському комуністичному русі другої половини ХХ століття, який поєднував марксистські ідеї з демократичними принципами, відмовляючись від радянської моделі соціалізму та орієнтуючись на парламентський шлях до влади.

Водночас Італія демонструвала одну з найвищих у Західній Європі фрагментованість партійного спектра. Як зазначає Г. Вархов, така фрагментованість часто поєднується з високою коаліційною активністю та нестійкістю урядів [9, с. 68]. З 1948 по 1992 рік в Італії змінилося понад 50 урядів – показник, який відображає не стільки політичну кризу, скільки специфіку італійського консенсусного парламентаризму [55, с. 59].

У 1990-х роках країна пережила докорінну трансформацію партійної системи, відому як «кінець Першої республіки». Скандал «Tangentopoli» (корупційні розслідування 1992–1994 рр.) призвів до краху старих партійних структур. Християнські демократи, соціалісти, республіканці та соціал-демократи зникли або втратили вплив. На думку Ю. Остапця, такі кризові процеси свідчать про завершення певного політичного циклу, коли моральна делегітимація еліт

відкриває простір для нових політичних акторів [16, с. 35]. Виникнення партії «Вперед, Італіє!» (Forza Italia) під керівництвом Сільвіо Берлусконі стало символом нової епохи – «Другої республіки». Як зазначає М. Кармазіна, ця епоха відзначалася персоніфікацією політики, коли лідер стає центром ідеологічної мобілізації [22, с. 19]. Берлусконізм вніс до італійської політики елементи медіатизації, ринкової риторики та постмодерної легітимації влади через образ успішного підприємця.

Паралельно виникали нові політичні течії, що відображали регіональні відмінності країни. Ліга Півночі (нині – «Ліга») стала виразником федералістських та антиістеблішментських настроїв, перетворившись на одну з найпотужніших правих сил сучасної Європи. За словами С. Конончук, подібні партії у європейських демократіях є ознакою структурної еволюції системи від класичного парламентаризму до плюралістичної демократії з елементами популізму [25, с. 30]. Італійська партійна система постійно балансує між традицією коаліційності та спробами концентрації влади. Від 2000-них років спостерігається тенденція до укрупнення партійних блоків, однак електоральна волатильність залишається високою. Як зауважує Т. Плахтій, сучасні партії нового покоління мають гнучкі структури, орієнтовані на мобілізацію через медіа, а не через сталу партійну організацію [47, с. 39].

Останні десятиліття характеризувалися появою антисистемних рухів, передусім «Руху п'яти зірок» (M5S), що виник як протест проти корупції та політичної олігархії. Його феномен демонструє нову фазу політичної соціалізації, де онлайн-комунікація стає головним каналом мобілізації виборців. На думку М. Тимченка, цифрова партійна комунікація формує нову модель взаємодії між електоратом і владою [59, с. 50].

Сучасна італійська партійна система є прикладом переходу від класичної ідеологічної поляризації до гібридної моделі, де політична конкуренція поєднує елементи традиційного ліво-правого поділу і нові лінії конфлікту – «глобалізм проти суверенізму», «еліти проти народу». Як підкреслює О. Фісун, такі процеси є типовими для партійних систем, що переживають структурну модернізацію [61, с.

52]. У 2018–2022 рр. Італія стала ареною коаліційних експериментів – від союзу «Руху п'яти зірок» і «Ліги Півночі» до технократичного уряду Маріо Драгі. Це свідчить про прагнення до гнучкого урядування, що балансує між партійною волею і державними інтересами. На думку Р. Манайло-Приходько, подібна тенденція є характерною для посткризових партійних систем, які шукають нову модель стабільності [33, с. 30].

Після виборів 2022 року, коли перемогу здобула права партія «Брати Італії» на чолі з Джорджою Мелоні, країна вступила в етап ідеологічного переосмислення. Як зазначає Б. Максимець, демократичні системи часто проходять через маятникові коливання між ліберальним і консервативним полюсами, що є природним проявом електорального циклу [31, с. 27]. Партія Мелоні прагне поєднати національну ідентичність із євроінтеграційними орієнтирами.

Важливим аспектом сучасних трансформацій є європеїзація політичних процесів. Італійські партії, беручи участь у діяльності загальноєвропейських політичних сімей (об'єднання політичних партій різних країн, які мають спільну ідеологію, цінності та програмні засади й співпрацюють на національному та наднаціональному рівнях), активно адаптують внутрішні стратегії до наднаціональних стандартів. На думку П. Байковського, інтеграція в партійну систему ЄС сприяє уніфікації політичних культур і підвищенню програмної відповідальності партій [6, с. 78]. Італійська партійна система нині функціонує у контексті глибоких соціально-економічних змін, зумовлених глобалізацією, міграційними процесами та економічною нестабільністю. Політичні сили змушені шукати баланс між вимогами національного суверенітету та зобов'язаннями перед ЄС. Як вважає Н. Богашева, взаємодія держави і партій у таких умовах потребує постійного оновлення механізмів політичної відповідальності [8, с. 77].

Підсумовуючи, можна зазначити, що італійський кейс є прикладом багаторівневої еволюції партійної системи – від масових ідеологічних партій до постмодерних гібридних утворень. Його досвід доводить, що гнучкість, коаліційність і адаптивність є ключовими рисами сучасної демократії. Як слушно підкреслював Ю. Шведа, партійні системи існують лише настільки, наскільки вони

здатні відображати реальні потреби суспільства і реагувати на виклики часу [63, с. 53].

Іспанія

Після тривалого періоду авторитарного правління Франко країна пройшла шлях до багатопартійності, який став символом модернізації і стабілізації політичного життя. Досвід Іспанії демонструє, що демократична консолідація можлива лише за умов збалансованої взаємодії між національними і регіональними силами.

Витоки іспанської партійної системи сягають періоду після смерті Франко у 1975 році, коли було розпочато демократичний перехід. Ключовими політичними акторами стали Іспанська соціалістична робітничка партія (PSOE) та Народна партія (PP), які сформували основу біпартійної моделі. На думку П. Байковського, подібна структура сприяла інституційному закріпленню стабільної конкурентної демократії, що характерна для більшості країн Західної Європи [6, с. 89]. У 1980-тих роках PSOE під керівництвом Феліпе Гонсалеса забезпечила політичну стабільність і європейську інтеграцію, перетворившись на головну силу модернізації країни. Проте з часом на зміну двопартійній системі прийшла тенденція до політичної фрагментації. Як зазначає М. Кармазіна, у європейських демократіях кінця XX століття саме криза ідеологічних розмежувань і поява нових соціальних рухів стали каталізатором партійної диверсифікації [22, с. 19].

Після економічної кризи 2008 року Іспанія вступила у фазу трансформації партійної системи, коли довіра до традиційних партій різко впала. Цей процес призвів до виникнення нових політичних сил – передусім «Подемос» та «Сьюдаданос», які репрезентували антисистемні й реформістські настрої. Такі явища є типовими для посткризових демократій, де партії намагаються відновити легітимність через оновлення ідеологічного дискурсу [63, с. 33]. Поява партії «Подемос» у 2014 році стала виразом запиту суспільства на соціальну справедливість і боротьбу з корупцією. Вона порушила монополію лівоцентристів, які тривалий час контролювали політичний спектр. Як підкреслює А. Глівінський,

соціально-політична структура виборців у Європі все частіше визначається не класовими, а ціннісними та поколіннєвими розмежуваннями, що радикально змінює типи партійної мобілізації [12, с. 10].

Паралельно з цим, на правому фланзі з'явилася партія «Вокс», яка вперше з часів франкізму відкрито апелювала до націоналістичних цінностей. Її успіх на виборах у 2019 році став проявом глобальної тенденції посилення правопопулістських рухів у Європі. За спостереженням П. Байковського, нова правиця в ЄС характеризується використанням емоційних наративів і антиміграційних лозунгів як ключових інструментів електоральної мобілізації [5, с. 34].

Регіональний фактор традиційно відіграє ключову роль у політичній динаміці Іспанії. Каталонські, баскські та галісійські партії забезпечують постійну присутність регіональних інтересів у парламенті. Як зауважує І. Андрощук, євроінтеграційні процеси підштовхують держави до формування багаторівневої політики, де субнаціональні партії стають активними акторами у національних і транснаціональних дебатах [2, с. 30].

Іспанська партійна система сьогодні має ознаки «мультипартійності з фрагментацією», коли жодна сила не може самотійно забезпечити парламентську більшість. Це сприяє розвитку коаліційної культури та діалогу між політичними таборами. На думку С. Конончук, ефективність такої системи залежить від здатності партій виробляти спільні стратегії управління і зберігати політичну відповідальність перед виборцями [25, с. 22].

Найскладнішим викликом для іспанських партій стало питання каталонської незалежності. Політична реакція на ці події розділила не лише суспільство, а й партійні структури. Як вважає Г. Вархов, подібні конфлікти часто провокують «кризу представництва», коли традиційні партії втрачають монополію на визначення національної ідентичності [9, с. 80].

Важливим чинником розвитку партійної системи Іспанії є активна роль медіа та політичної комунікації. Партії дедалі більше покладаються на цифрові платформи, що дозволяє мобілізувати молодь і створювати горизонтальні мережі

підтримки. На думку М. Тимченка, партійна комунікація в цифрову епоху стає не просто інструментом агітації, а способом конструювання політичної реальності [59, с. 50].

Окремої уваги заслуговує питання лідерства в партійній системі Іспанії. Виборчі кампанії дедалі частіше персоналізуються, а образ лідера визначає успіх політичної сили. Як зазначає М. Морарь, феномен «партійного лідерства» перетворюється на форму символічного капіталу, що забезпечує стабільність і впізнаваність партії [35, с. 41].

З огляду на досвід Європейського Союзу, Іспанія інтегрувала механізми демократичного контролю та внутрішньопартійної демократії. Вони передбачають прозоре фінансування, ротацію керівництва та участь членів у прийнятті рішень. Як підкреслює І. Агафонова, саме інституціоналізація демократичних процедур у партійних структурах є запорукою довготривалої політичної стабільності [1, с. 10].

Нинішня партійна система Іспанії є динамічною і відкритою до змін, відображаючи гнучкість демократичної моделі. Хоча політична фрагментація створює труднощі для формування уряду, вона водночас сприяє більш репрезентативному відображенню інтересів суспільства. Як зазначає Ю. Остапець, у сучасних демократіях ключовим трендом є перехід від «масових» до «мобілізаційних» партій, що орієнтуються на швидку зміну настроїв електорату [40, с. 35]. Порівняння іспанського кейсу з іншими європейськими системами показує, що головною відмінністю Іспанії є органічне поєднання національної та регіональної політики, що формує складну багаторівневу ідентичність виборця. На думку М. Палінчака, така взаємодія є ознакою зрілої демократії, здатної підтримувати стабільність через політичну інклюзивність [41, с. 56].

Отже, еволюція іспанської партійної системи свідчить про поступовий перехід від біполярної моделі до гнучкої, фрагментованої, але адаптивної структури. Сучасні виклики – від каталонського питання до економічних криз – стимулюють пошук нових форм політичного представництва. Іспанський досвід доводить, що ефективність партійної системи визначається не лише числом партій, а й здатністю політичної еліти до діалогу, компромісу та відповідальності перед

громадянами [40].

Греція

Історичний розвиток партійної системи Греції є одним із найцікавіших прикладів еволюції політичного плюралізму в Європі. Від часу становлення незалежної Грецької держави у XIX столітті країна пережила численні політичні зміни, які зумовили циклічну зміну форматів партійної конкуренції. Партійна система Греції від самого початку мала клієнтелістський характер, що пов'язувалося з традиціями персоналістського лідерства і слабкою інституціоналізацією політичних структур. У період між двома світовими війнами формування партій проходило під впливом соціальних конфліктів і військових переворотів, що унеможливлювало стабільність парламентського режиму.

Після завершення Другої світової війни грецька партійна система розвивалася в умовах «холодної війни», що сприяло різкій ідеологічній поляризації суспільства. В цей час утверджуються дві головні політичні сили – консервативний табір, репрезентований партією «Народна партія», і лівий, що поступово набував сили в підпіллі. Як зазначає П. Байковський, ранні партійні системи Греції демонстрували риси «негативного плюралізму», коли політичні суперечності не конвертувалися у стабільну партійну конкуренцію, а набували форми ідеологічного розколу [5, с. 89].

Суттєвої трансформації грецька партійна система зазнала після падіння військової хунти у 1974 році, коли було відновлено демократію та ухвалено нову конституцію. Саме тоді відбувся перехід до двопартійної моделі, у якій домінували «Нова демократія» (НД) і «ПАСОК» – Панеллінський соціалістичний рух. Як зазначає А. Глівінський, подібні процеси характерні для поставторитарних держав, у яких партії формуються навколо харизматичних лідерів і не завжди мають розвинену ідеологічну базу [12, с. 40].

На думку Т. Іванець, поява ПАСОК стала одним із перших прикладів успішної інституціоналізації соціал-демократичної ідеології у Південній Європі [18, с. 14]. Її лідер Андреас Папандреу запропонував програму «третього шляху»,

поєднавши ліву риторику з прагматичною соціальною політикою, що забезпечило масову підтримку партії серед середнього класу та селянства. У свою чергу, «Нова демократія» формувала електорат, орієнтований на традиційні консервативні цінності, ринок і європейську інтеграцію. Протягом 1980–1990-х років двопартійність у Греції стала стабільним елементом політичного процесу. Така модель відповідала принципам «збалансованої партійної конкуренції», що сприяла формуванню ефективних механізмів урядової відповідальності [9, с. 90]. Обидві головні партії регулярно чергувалися при владі, забезпечуючи тяглість політичного курсу країни.

Однак починаючи з 2008 року, Греція вступила у фазу глибокої соціально-економічної кризи, що зумовило різку делегітимацію традиційних партій. На думку М. Кармазіної, подібні процеси демонструють «кризу представництва», коли партії втрачають довіру через неефективне управління під час економічних потрясінь [22, с. 79]. Саме тоді на політичну арену вийшли нові сили, зокрема ліворадикальна «СІРІЗА» та праворадикальна «Золота зоря».

Дослідниця Р. Манайло-Приходько підкреслює, що грецька партійна система після 2010 року перейшла до моделі «мультипартійності з елементами фрагментації», що супроводжується високою електоральною нестабільністю [33, с. 30]. Падіння ПАСОК з 43% підтримки у 2009 році до менш ніж 10% у 2015 стало символом структурного розпаду старого партійного порядку.

«СІРІЗА», очолювана Алексісом Ципрасом, зуміла акумулювати протестний електорат, поєднавши ліві соціальні меседжі із критикою європейської політики жорсткої економії. Як відзначає Б. Максимець, це був приклад «нової партійної хвилі», що виникає на руїнах класичних ідеологічних структур і орієнтується на мобілізацію через соціальні мережі та медіа [31, с. 47]. Проте правління «СІРІЗА» виявило суперечності між передвиборними обіцянками і реаліями міжнародних зобов'язань Греції. Згідно з висновками М. Палінчака, у таких умовах відбувається «переінституціоналізація партійної системи», коли радикальні рухи або інтегруються в систему, або маргіналізуються під тиском зовнішніх факторів [41, с. 36]. Саме це і сталося з урядом Ципраса після 2019 року, коли до влади

повернулася «Нова демократія».

Водночас сучасна партійна система Греції демонструє нові тенденції до ідеологічного плюралізму та підвищення ролі малих партій. На думку Ю. Остапця, це свідчить про відхід від домінантної двопартійності до «поміркованої багатопартійності», де коаліційні уряди стають звичним інструментом політичного балансу [40, с. 35].

Одним із цікавих феноменів сучасного грецького політичного простору є зростання популярності «тематичних» партій, що фокусуються на екологічних, антикорупційних чи феміністичних питаннях. Як зауважує С. Конончук, подібні процеси свідчать про глобальну тенденцію «деідеологізації» політики, коли партії будуються навколо конкретних проблем, а не великих ідеологічних наративів [25, с. 122].

Не менш важливим чинником трансформацій стала цифровізація політичної комунікації. За свідченням М. Тимченка, сучасні грецькі партії активно використовують онлайн-платформи для формування електоральної ідентичності, що підсилює прямий контакт між політиком і громадянином [59, с. 50]. Це, у свою чергу, сприяє зростанню персоніфікованих форм політичного лідерства.

Інший аспект сучасної еволюції – вплив європейської інтеграції. Як підкреслює П. Байковський, участь Греції в ЄС створила додатковий рівень партійної структуризації – «наднаціональний», у межах якого національні партії орієнтуються на європейські партійні сім'ї, як-от Європейська народна партія чи Прогресивний альянс соціалістів і демократів [6, с. 70]. Грецька партійна система, за визначенням Ю. Шведа, є прикладом «динамічної адаптивності», тобто здатності політичних інститутів трансформуватися під тиском соціально-економічних і міжнародних викликів [63, с. 40]. Попри кризові явища, країна зберігає демократичну спадкоємність і механізми мирної зміни влади, що свідчить про високу політичну культуру виборців.

Отже, історичний розвиток партійної системи Греції демонструє послідовну еволюцію від персоналістських і клієнтелістських утворень до інституційно зрілої багатопартійності. Сучасні трансформації зумовлені впливом глобалізації,

цифрових технологій та євроінтеграційних процесів. Як слушно зауважує І. Андрощук, вивчення таких національних кейсів має надзвичайну цінність для порівняльної політології, адже дозволяє зрозуміти механізми стабілізації демократії у країнах із традиційно високим рівнем політичної турбулентності [2, с. 30].

Італія, Іспанія та Греція демонструють спільну закономірність – поступовий перехід від стабільних, домінантно двопартійних моделей до більш фрагментованих багатопартійних систем. Це зумовлено як соціально-економічними потрясіннями (боргові та фінансові кризи 2008–2015 рр.), так й глибокими зрушеннями у політичній культурі, де зростає запит на антисистемні рухи, популізм і протестну риторику. В усіх трьох країнах традиційні партії, що десятиліттями визначали політичний порядок, поступилися монополією на представництво суспільних інтересів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика партійних систем Італії, Іспанії та Греції

Критерій	Італія	Іспанія	Греція
Історичні витоки партійної системи	Формування після Другої світової війни (1946 р.) – домінування Християнсько-демократичної партії; з 1990-х рр. – перехід до «Другої республіки» після корупційних скандалів («Танжентополі»).	Після смерті Франко (1975 р.) – демократизація, формування двопартійності між ІСПП (PSOE) та НП (PP).	Виникла після падіння військової диктатури «чорних полковників» (1974 р.); тривалий період домінування двох сил: ПАСОК і «Нова демократія».
Тип партійної системи	Мультипартійна, фрагментована, з коаліційним балансом; сучасна «Друга республіка» характеризується нестабільністю альянсів.	Біполярна з елементами багатопартійності (зростання «Подемос» і «Вокс» після 2015 р.).	Двопартійна, але з поступовим переходом до багатопартійності (зростання «СІРІЗА» після 2010-х рр.).
Основні політичні актори	«Демократична партія» (центристська), «Брати Італії» (правоконсервативна), «Ліга», «Рух 5 зірок».	«Іспанська соціалістична робітничка партія» (PSOE), «Народна партія» (PP), «Подемос», «Вокс», регіональні партії (Каталонія, Країна Басків).	«Нова демократія», «СІРІЗА», «ПАСОК», комуністична партія, менші ліві та праві угруповання.

Критерій	Італія	Іспанія	Греція
Політична культура	Високий рівень персоніфікації політики, клієнтелізм, схильність до популізму; сильний регіональний фактор (Північ–Південь).	Поєднання модерної європейської політичної культури з регіональними націоналізмами (Каталонія, Басконія).	Висока політизованість суспільства, емоційна культура політичних дебатів, вплив історичної пам'яті та економічних криз.
Соціально-економічні фактори	Часті урядові кризи на тлі економічної нестабільності та боргової проблеми; високий рівень регіональних диспропорцій.	Економічна стабільність після інтеграції до ЄС, але криза 2008–2012 рр. призвела до зростання протестних рухів.	Боргова криза 2009–2015 рр. радикалізувала політику, привела до зсуву ліворуч і втрати позицій традиційними партіями
Інституційні особливості	Пропорційна система з коаліційним урядуванням; президент має обмежені функції, але виконує роль арбітра під час криз.	Парламентська монархія; виборча система – пропорційна з регіональним розподілом місць.	Парламентська республіка; змішана система із посиленою роллю прем'єр-міністра.
Роль Європейського Союзу	Сильна інтеграційна орієнтація, але зростає євроскептицизм серед правих сил.	ЄС – головний гарант стабільності; членство підтримується більшістю електорату.	ЄС сприймається водночас як економічний шанс і як інституція, що нав'язує обмеження (особливо під час кризи).
Сучасні трансформації (2010–2020-ті)	Крах традиційної партійності; поява антисистемних рухів («Рух 5 зірок»), консолідація правих популістів («Брати Італії»).	Ослаблення двопартійності; зростання ролі нових політичних проєктів і регіоналізму; конфлікт щодо Каталонії.	Трансформація після економічної кризи: ослаблення «ПАСОК», піднесення «СІРІЗА», потім повернення консерваторів.
Рівень стабільності урядів (2020–2025)	Низький, часта зміна коаліцій; уряди тривають 1–2 роки.	Відносна стабільність, але напруга через каталонське питання та зростання «Вокс».	Певна стабілізація після 2019 р., але зберігається соціальна поляризація.
Тенденції розвитку	Пошук нової осі політичної легітимності між «старими» і «новими» силами; європеїзація політичного поля.	Регіональна децентралізація і конкуренція між традиційними та новими партіями.	Лібералізація політичної культури, але збереження ідеологічної напруженості.

Складено автором на підставі таких джерел: 2, 22, 27, 35, 36, 45, 47, 49.

Економічна турбулентність стала каталізатором трансформації партійних систем, зокрема в Греції, де боргова криза призвела до майже повного занепаду

ПАСОК і появи «СІРІЗА». Подібно, в Італії корупційні скандали й затяжна стагнація економіки викликали попит на нові партії, як-от «Рух 5 зірок». В Іспанії ж після фінансової кризи 2008 р. виникли «Подemos» і «Вокс», які розширили спектр політичних альтернатив і підважили класичну двополюсну систему PSOE–PP.

Європейська інтеграція стала двозначним фактором: з одного боку, вона забезпечила рамки демократичної стабільності, інституційної підзвітності та економічної допомоги, з іншого – спричинила зростання євроскептичних рухів, особливо серед правих сил Італії та частково Греції. Усі три країни по-різному переживають баланс між національним суверенітетом і вимогами наднаціональної євробюрократії, що зумовлює нові конфлікти в партійному полі.

Ключовою відмінністю між розглянутими державами є інтенсивність регіональних факторів. В Іспанії регіоналізм (Каталонія, Країна Басків) формує окрему вісь політичної боротьби, тоді як в Італії регіональні партії («Ліга») спираються на соціально-економічний розрив Півночі та Півдня. У Греції ж регіональний чинник менш виражений, проте політичні ідентичності значною мірою ґрунтуються на історичних та ідеологічних розколах між лівими та правими.

Партійні системи Італії, Іспанії та Греції рухаються до моделі «динамічної багатополюсності», де коаліційна культура стає нормою політичного життя. Водночас спостерігається тенденція до персоніфікації політичного лідерства, посилення впливу соціальних мереж та зниження довіри до традиційних партійних структур. У перспективі 2025–2030 рр. ці системи можуть або стабілізуватися через формування нових центрів влади, або залишатися у стані «керованої нестабільності», що відображає загальноєвропейську кризу представницької демократії.

Висновки до розділу 2

Історичний розвиток партійних систем у Європі є результатом глибоких соціально-політичних процесів, що формувалися під впливом індустріалізації, демократизації та національної інтеграції.

Загалом національні кейси показують, що наразі європейські партійні системи еволюціонують від ідеологічно сталих моделей до більш гнучких, персоналізованих та мережових структур, здатних реагувати на швидкі зміни суспільних настроїв. Сучасні політичні процеси визначаються не лише соціальною стратифікацією, а й інформаційними технологіями, медійним простором і глобальними кризами. Замість класичних партій масового типу все частіше постають рухи нового покоління, які спираються на цифрову мобілізацію та горизонтальні комунікації. Таким чином, еволюція партійних систем у країнах Західної Європи є частиною ширшої тенденції – трансформації демократичного представництва в умовах постмодерної політичної культури, де пріоритетними стають адаптивність, ситуативність і гібридність форм політичної участі.

Традиційні поділи політичних ідеологій на ліберальні, консервативні, соціалістичні, комуністичні та фашистські та відповідні поділи партій зберігаються, але їх вплив значно зменшується. Вони існують скоріше як цінності, а не програми економічних, соціальних, політичних перетворень. Зростає вага інших проблем, які нейтральні до традиційних ідеологій – екологічні, феміністські, расові, етнічні тощо.

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Українська партійна система у контексті європейських політичних трендів

Сучасна партійна система України формується в умовах тривалої політичної турбулентності, швидких суспільних змін та багаторазового оновлення політичного поля. Протягом останніх десятиліть партії не набули достатнього інституційного укорінення, тобто не сформували стабільної підтримки виборців, стійких організаційних структур, чіткої політичної ідентичності та тривалих зв'язків із ключовими соціальними групами, що зумовило їхню структурну слабкість, персоналізований характер та схильність до швидких трансформацій. Така ситуація відрізняє українську модель від класичних європейських партійних систем, які існували до останніх часів, за яких політичні сили розвивалися поступово та вибудовували стабільні зв'язки з виборцями протягом десятиліть.

Українська партійна система функціонує в контексті, де політичні актори постійно реагують на нові виклики: зміни державного правління, періоди активної мобілізації суспільства, військові загрози та зовнішньополітичні зрушення. Політичні сили змушені конкурувати не лише на ідеологічному рівні, а й у сфері комунікацій, цифрових стратегій та персонального позиціонування. У результаті формується модель, для якої характерне поєднання динамізму, нестабільності та фрагментації, що створює унікальні умови для розвитку політичного представництва в Україні.

Інституціоналізація партій в Україні залишається недостатньою, що проявляється у слабкості внутрішніх структур, мінімальній програмній сталій основі та відсутності системної кадрової політики. Це призводить до того, що партії не сприймаються громадянами як інститути, здатні забезпечувати тривале та послідовне представництво інтересів суспільства [52].

Слабка інституціональна база ускладнює формування стійкої політичної традиції. Партії рідко вибудовують локальні осередки, не мають усталеного

членства, а їхня ідеологічна позиція часто залишається декларативною. Структури, які в європейських країнах забезпечували спадкоємність та політичний професіоналізм, в Україні функціонують лише частково або зовсім відсутні. Така ситуація зумовлює високу залежність політичних сил від зовнішніх ресурсів та індивідуальних рішень їхніх лідерів [47].

Недостатній рівень інституціоналізації, що проявляється у відсутності сталих внутрішньопартійних механізмів кадрового відбору, чіткої ідеологічної визначеності та послідовної організаційної сталості, також позначається на кадровій політиці. Парламентські фракції формуються переважно за принципом ситуативної лояльності, а не належності до ідеологічної традиції чи організаційної школи. Це сприяє високій плинності політиків між різними партійними проектами та ускладнює процес формування професійного парламентського корпусу.

Для української партійної системи характерним є домінування політичних сил, сформованих навколо окремих лідерів або обмежених груп впливу. *Персоналізація політики* стала структурною ознакою: саме лідер визначає імідж партії, її позиціонування, електоральну привабливість та стратегічні рішення. І в цьому вони не відрізняються від багатьох європейських партій останніх десятиліть. У таких умовах організація часто перетворюється на інструмент короткострокової політичної мобілізації, а не на сталий інститут, орієнтований на довготривалу діяльність.

Персоналістські партії поєднуються з явищем «проектності», коли політична сила створюється під конкретний електоральний цикл. Такі проекти мають яскраво виражений короткостроковий характер: активізуються напередодні виборів, мобілізують певний ресурс, але рідко зберігають вплив у міжвиборчий період. Ця тенденція відображає загальну логіку українського політичного процесу, де виборці орієнтуються передусім на харизму лідера, швидкість реакції на суспільний запит та інформаційно-комунікаційні технології [51].

Проектні партії формують політичну конкуренцію, що значною мірою базується на медіа- та цифрових стратегічних інструментах, а не на ідеологічних позиціях або дискусіях. Це сприяє електоральним хвилям, під час яких нові

політичні сили швидко здобувають підтримку, а старі – так само швидко втрачають її. За таких умов партійна система залишається надзвичайно чутливою до суспільних криз, зовнішньополітичних викликів та змін у соціальній структурі. Вказане є негативним чинником з огляду на те, що суспільні кризи повторюються постійно.

Висока волатильність електоральних настроїв є однією з найстабільніших характеристик української партійної системи. Виборці часто змінюють політичні вподобання між циклами, що проявляється у різких коливаннях підтримки різних партій. У багатьох випадках політичні сили, які отримують значні електоральні результати на одних виборах, втрачають свій вплив уже на наступних. Така мінливість зумовлена низкою чинників: відсутністю глибокої ідеологічної прихильності, низьким рівнем партійної ідентифікації громадян, персоналізацією політики та високою динамікою суспільних очікувань [51].

Волатильність підсилюється також структурною нестабільністю самих партій, їхньою залежністю від політичних лідерів і зовнішніх ресурсів. Поява нових політичних проєктів, що пропонують швидкі рішення на актуальні соціальні проблеми, сприяє перетоку електоральної підтримки від старих політичних сил до нових. У результаті формується політичне поле, де тривалість існування більшості партій є обмеженою, а їх вплив визначається не стільки змістом програмних засад, скільки здатністю адаптуватися до змін суспільного запиту. Адаптивність є позитивним чинником з огляду на мінливість політичного середовища.

Такі особливості створюють ситуацію, у якій партійна система України характеризується високим рівнем динамізму, але водночас – крихкістю та непередбачуваністю. Постійна зміна політичних акторів та швидка реакція електорату на соціально-політичні виклики роблять українську політичну систему більш гнучкою порівняно з європейськими моделями, однак суттєво ускладнюють процес її стабілізації та інституційного укріплення.

Європейські партійні системи упродовж останніх двох десятиліть переживають глибоку трансформацію, спричинену поєднанням економічних, соціальних і культурних криз. Подібні процеси, хоча у специфічно модифікованій

формі, характерній для України, де трансформація партійної системи відбувається в умовах посткомуністичної спадщини, незавершеної інституціоналізації та тривалого впливу війни. Модель політичної конкуренції, яка в європейських країнах після Другої світової війни ґрунтувалася на відносно стабільних ідеологічних поділах, в Україні фактично не набула сталого закріплення, що зумовлює ще більш виражені ознаки її ерозії. У національному контексті це проявляється в нестабільності партійного спектра, швидкій зміні політичних проєктів і домінуванні персоналізованих політичних сил.

Ці процеси істотно впливають на структуру політичної системи України, хоча їх природа має як спільні, так й відмінні риси порівняно з європейськими державами. Загальний напрямок змін залишається подібним: підриз класичних партійних моделей, посилення ролі популістських рухів, фрагментація парламентського представництва та зростання нестабільності політичної конкуренції. Водночас українська специфіка полягає у значно нижчому рівні інституційної довіри та більшій залежності політичних процесів від кризових факторів.

Традиційна партійна модель, заснована на тривалому домінуванні ідеологічно структурованих партій, в Україні не сформувалася у повному обсязі. Натомість політичний простір характеризується слабкою ідеологічною визначеністю, розмитістю програмних позицій та переважанням ситуативних політичних союзів. Як і в країнах Європейського Союзу, підтримка політичних сил, які існують вже тривалий час знижується регулярною появою нових партійних проєктів [73].

Причиною такої динаміки виступає не лише зміна соціальної структури, а й трансформація політичної культури. В Україні спостерігається ослаблення класичних соціально-економічних поділів та посилення ролі ціннісних, ідентифікаційних і безпекових факторів. Питання війни, національної ідентичності, європейської інтеграції та геополітичного вибору відіграють визначальну роль у формуванні політичних уподобань громадян, що частково корелюється з культурними поділами в європейських країнах.

Занепад партій в Україні проявляється у високій електоральній волатильності та частій зміні політичних еліт. На відміну від таких країн, як Велика Британія чи Німеччина, де трансформація відбувається поступово, українська партійна система характеризується різкими електоральними коливаннями та швидким зникненням партій, які ще недавно мали значну підтримку. Цю динаміку переконливо підтверджують довгострокові спостереження за результатами виборів, що свідчать про відсутність стабільних партійних ідентифікацій та переважання ситуативного вибору.

У певному сенсі українська партійна система демонструє риси, притаманні країнам Південної Європи, таким як Італія, Іспанія та Греція, де також спостерігається висока мінливість політичного простору. Однак в Україні ці процеси є більш інтенсивними через поєднання внутрішніх криз і зовнішніх викликів. Це призводить до постійного оновлення політичного поля та відсутності довготривалих домінуючих партій.

Популістські сили апелюють до запиту на швидкі зміни, соціальну справедливість і подолання корупції, активно використовуючи медійні ресурси та цифрові технології. Як і в європейських країнах, популізм виступає радше стилем політичної мобілізації, ніж цілісною ідеологією, що підтверджується дослідженнями [82].

В українському контексті популістські актори не лише здобувають електоральну підтримку, а й суттєво впливають на формування політичного порядку денного. Вони здатні швидко мобілізувати виборців навколо актуальних проблем, що посилює конкуренцію та одночасно ускладнює вироблення довгострокових політичних стратегій. Це створює ситуацію, коли політичний процес стає більш реактивним і залежним від поточних криз.

Зміни в Україні стосуються також появи нових політичних проєктів, які функціонують за логікою короткострокової мобілізації. Такі проєкти часто поєднують риси політичних партій, громадських рухів і медійних платформ, орієнтуючись на персоналізоване лідерство та швидке досягнення електорального результату. Їх поява значною мірою відповідає тенденціям, зафіксованим у

європейських країнах.

Фрагментація парламенту є однією з ключових характеристик сучасної української партійної системи. Хоча в окремі періоди спостерігалось формування консолідованих структур («монобільшість»), загалом політична система залишається схильною до розпорошення політичних сил і складних коаліційних процесів. Це узгоджується із загальноєвропейською тенденцією зростання політичної фрагментації. В українських умовах фрагментація має додаткові виміри, пов'язані з регіональними, ідентифікаційними та безпековими поділами. Вона ускладнює процес ухвалення рішень, підвищує роль ситуативних політичних домовленостей і знижує передбачуваність політичного розвитку. Як і в європейських країнах, зростає вплив малих політичних сил, які можуть відігравати ключову роль у формуванні більшості.

Отже, адаптація європейського досвіду до українських реалій свідчить про наявність спільних структурних тенденцій розвитку партійних систем, однак із суттєвою специфікою. В Україні ці процеси мають більш динамічний і кризовий характер, що обумовлює необхідність подальшого вдосконалення інституційних механізмів і підвищення рівня політичної стабільності.

Порівняння динаміки української партійної системи із сучасними європейськими політичними трендами дозволяє окреслити ширший контекст трансформацій, що відбуваються у демократичних державах. Хоча Україна має власні унікальні умови розвитку – посткомуністичну спадщину, затяжні інституційні кризи та військово-політичні виклики, низка характерних ознак збігається з тенденціями, притаманними європейським партійним системам у ХХІ столітті. Це стосується передусім персоналізації політики, фрагментації партійного простору, зниження довіри до інституцій, переорієнтації ідентичностей у бік глокалізаційних моделей, а також послаблення ролі чітко окреслених метаідеологічних платформ.

Важливо підкреслити, що як в Україні, так і в більшості європейських держав спостерігається тенденція до розмивання ідеологічних меж між партіями, що ускладнює їх чітку ідентифікацію у класичному ліво-правому спектрі. Нечіткість

ідеологічних «облич» партій проявляється у прагматичному запозиченні програмних положень, орієнтації на ситуативні запити електорату та домінуванні медійно-персоналістських стратегій над послідовною ідеологічною позицією. У цьому сенсі українська політична динаміка не виглядає винятком, а радше відображає загальноєвропейські процеси трансформації партійних систем, що наразі розгортаються з різною інтенсивністю.

Порівняльний аналіз дає змогу виокремити *чотири групи характеристик, спільних для сучасної України та багатьох країн Європейського Союзу*: розмивання ідеологій, персоналізованість партійної конкуренції, фрагментація парламентського представництва та обмежена довіра до політичних інститутів.

Розмивання ідеологій. У сучасних умовах політичні партії дедалі частіше відходять від чіткої прив'язаності до класичних ідеологій, поєднуючи елементи різних політичних доктрин залежно від суспільних запитів та актуальних викликів. Це сприяє зростанню прагматизму в політиці, посиленню ролі лідерів і конкретних програмних рішень, водночас знижуючи значення традиційних ідеологічних поділів між політичними силами.

Персоналізація політики є однією з ключових спільних рис. У країнах ЄС її поширення пов'язане зі змінами у структурі медіа, зростанням ролі цифрової комунікації, появою нових форм політичного лідерства та кризою традиційних партійних ідентичностей [73]. Аналогічні процеси спостерігаються в Україні, де партії переважно будуються навколо лідерів, а не програмних засад або інституційних структур [47]. Така логіка політичного розвитку формує залежність електоральних результатів від персонального іміджу та комунікаційних можливостей окремих фігур, а не від організаційної спроможності партій.

Фрагментація партійного простору – ще один спільний тренд. У країнах Західної Європи фрагментація загострюється внаслідок появи нових популістських і нішевих партій, що ускладнює формування урядових коаліцій і веде до зростання політичної нестабільності. Подібні тенденції існують і в Україні: велика кількість малих партій, які з'являються перед виборами та зникають відразу після них, засвідчує нестійкість партійного середовища [47]. Хоча причини виникнення

фрагментації різняться, сама структура політичної конкуренції в обох випадках демонструє відхід від домінування великих стабільних партій.

Спільною рисою є і *зниження рівня інституційної довіри*. У країнах ЄС ця тенденція проявилася після економічної кризи 2008 року та посилилася у період міграційних та безпекових викликів, що зумовило пошук виборцями нових політичних альтернатив [68]. В Україні довіра до партій традиційно залишається низькою, що пов'язано з історичною слабкістю інституцій, частими змінами партійних структур і відсутністю стабільних ідеологічних платформ. У підсумку суспільства як в ЄС, так і в Україні проявляють подібну тенденцію: переорієнтацію політичних очікувань на лідерів, рухи й мережеві об'єднання замість класичних партійних моделей.

Попри спільність окремих характеристик, важливою є *різниця у темпах їхнього поширення*. Україна демонструє низку тенденцій, які в європейських країнах лише набувають ознак системності. Це стосується передусім масштабності фрагментації, швидкості оновлення політичних еліт, проєктності партій та надвисокої ролі кризових чинників.

Фрагментація в Україні сформувалася раніше та є інтенсивнішою, ніж у більшості країн ЄС. Партійний ринок в Україні надзвичайно мобільний: партії з'являються перед виборами як тимчасові політичні проєкти, які не мають довгострокової організаційної основи та зникають після втрати підтримки [47]. У Європі аналогічні процеси почали посилюватися лише після 2008 року, і навіть сьогодні структурна фрагментація в таких країнах, як Німеччина чи Франція, не досягає українських масштабів.

Тенденція до *проєктності партій* також проявилася в Україні значно раніше. Партійні утворення, орієнтовані на конкретного лідера або одну виборчу кампанію, стали типовим явищем політичної практики ще в 1990–2000-них роках. У Європі подібні структури – рухи чи партії з коротким життєвим циклом – формуються лише останніми роками, переважно у відповідь на кризи та соціальні потрясіння [73].

Висока швидкість електоральних зрушень також є специфічною рисою

українського контексту. У Європі зміни політичних уподобань зазвичай мають поступовий характер, тоді як в Україні різкі електоральні хвилі можуть відбуватися протягом одного циклу і повністю змінювати політичну конфігурацію [49]. Це робить українську партійну систему більш динамічною та менш передбачуваною.

Отже, Україна демонструє модель «прискореної політичної трансформації», у якій тенденції, що лише починають проявлятися у країнах ЄС, уже стали фундаментальними характеристиками політичного процесу.

Політичні трансформації в Україні та Європейському Союзі значною мірою пов'язані зі *зміною колективних ідентичностей та появою глокалізаційних моделей*. Глокалізація охоплює процеси поєднання глобальних і локальних смислів, коли політичні орієнтації формуються не лише під впливом загальноєвропейських тенденцій, а й через локальні історичні, культурні та регіональні фактори [4].

В Україні глокалізаційні процеси мають унікальний вимір. Поєднання глобальних викликів із локальною специфікою – регіональними відмінностями, досвідом війни, процесами самоідентифікації та формуванням нових ціннісних орієнтирів – формує багаторівневу політичну структуру. Політичні акценти все частіше зумовлюються не класичними ідеологічними лініями поділу, а питаннями безпеки, національної єдності, громадянської солідарності та культурної самоідентифікації. Це підсилює змінність політичних ідентичностей, які стають контекстуальними, адаптивними та ситуативними.

У країнах Європейського Союзу подібні процеси також набирають сили. Питання міграції, культурної ідентичності, регіоналізму та ціннісних конфліктів формують нові соціальні розломи, що змінюють логіку політичної мобілізації [82]. Водночас у Європі глокалізація має більш еволюційний характер і не супроводжується такими радикальними структурними зрушеннями, як в Україні.

Спільною рисою для обох контекстів є відхід від стабільних ідентичностей та переорієнтація на політичні проекти, що працюють зі смислами й емоційною мобілізацією виборців. У цьому сенсі український досвід демонструє більш ранню та інтенсивну фазу трансформації, тоді як у країнах ЄС цей процес лише входить у

стадію активного розгортання.

Порівняння української політичної динаміки з тенденціями, що спостерігаються в Європейському Союзі, дає змогу стверджувати, що Україна виступає своєрідною «ранньою моделлю» загальноєвропейських трансформацій. Особливості формування партійної системи, специфіка електоральної поведінки, зміна політичних ідентичностей та переосмислення ролі інституційної довіри в Україні демонструють процеси, які в ЄС лише починають набувати системного характеру. У цьому контексті український політичний досвід може бути розглянутий не як аномалія чи відхилення від європейських демократичних стандартів, а як прискорений варіант переходу до нових моделей партійної конкуренції, характерних для Європи.

Однією з ключових відмінностей українського політичного процесу є його висока динамічність. Зміни політичних уподобань відбуваються надзвичайно швидко, а періоди електоральної стабільності є короткими. Довіра до політичних акторів може формуватися й руйнуватися протягом одного виборчого циклу, що зумовлює непередбачуваність партійного ландшафту. Такі коливання частково пояснюються історично слабкими інституціями, персоналізацією політичного процесу та відсутністю розвиненої партійної ідентифікації [47].

На відміну від більшості країн Європейського Союзу, де електоральні зміни мають поступовий та кумулятивний характер, в Україні перетворення можуть бути різкими та всеохопними. Це стосується як зростання нових політичних проєктів, так і падіння популярності існуючих сил. У ЄС довіра до партій та лідерів зазвичай змінюється в межах відносно тривалих циклів; її еволюція пов'язана із соціально-економічними змінами або структурними кризами, що настають у довгостроковій перспективі [68].

В Україні довіра функціонує за іншою логікою: вона реагує на події високої інтенсивності – революції, війни, економічні потрясіння, різкі зміни політичного дискурсу. Такі імпульси створюють середовище, у якому партійні структури постійно оновлюються, а політичні актори змушені адаптуватися до динамічних електоральних очікувань. Ця модель, попри зовнішню нестабільність, відображає

той самий процес прискорення політичних циклів, який нині поступово охоплює країни ЄС.

Попри зовнішню нестабільність, політична модель України відповідає сучасним тенденціям розвитку партійних систем у Європі. Її ключовими характеристиками є фрагментація партійного поля, зростання ролі нових політичних проєктів, перевага лідерського типу партійної організації, скорочення тривалості електоральних циклів та зниження довіри до інституцій. Усі ці риси інтенсивно проявляються і в країнах ЄС, хоча й з меншою швидкістю та за інших соціально-культурних умов.

Фрагментація парламентів, що стала типовою для держав Західної Європи, має багато спільного з українською моделлю, де вона була притаманною значно раніше. У ЄС поява нових партій, орієнтованих на конкретні соціальні групи або вузькі тематичні напрями, призвела до ускладнення коаліційних процесів та зміни логіки політичної конкуренції. В Україні аналогічні процеси спостерігаються вже понад два десятиліття, що робить її партійну систему не відхиленням, а крайнім проявом ширших європейських тенденцій [18, с. 55].

Популістські та антисистемні рухи, які сьогодні відіграють важливу роль у політичному житті Європи, мають багато спільних рис із проєктними партіями в Україні. Їх характеризують короткі цикли популярності, залежність від політичного контексту та акцент на лідерському стилі комунікації [73]. Це свідчить про те, що українська модель не є унікальною, а виступає логічним продовженням європейських процесів, лише в більш загостреному вигляді.

Нестабільність української партійної системи також віддзеркалює загальноєвропейську кризу інституційної довіри. В ЄС ця проблема стала особливо помітною після серії економічних та соціальних криз, що призвели до втрати виборцями впевненості у здатності традиційних партій забезпечити ефективне врядування [73]. В Україні цей процес має тривалішу історію, однак він розвивається за тією саме логікою: зменшення ролі інституціоналізованих партій і підвищення значення ситуативних політичних структур.

Узагальнюючи наведені спостереження, можна констатувати, що Україна

демонструє не лише більш інтенсивний, а й більш ранній прояв тих політичних тенденцій, які сьогодні формують партійні системи країн Європейського Союзу. Це стосується фрагментації політичного простору, появи нових партій з коротким життєвим циклом, зростання ролі персоналізованого лідерства, структурної слабкості інституційної довіри та зміни політичних ідентичностей у бік глокалізаційних моделей [4].

Таким чином, Україна, попри видиму нестабільність, рухається таким самим шляхом, що й країни ЄС, але у більш гострій формі. Саме тому український політичний досвід може бути охарактеризований як «рання модель» процесів, які у Європі лише починають оформлюватися в сталі структурні тенденції. У цьому сенсі українська партійна система не є відхиленням від європейської політичної логіки, а радше її випереджальним виявом, що дозволяє розглядати Україну як простір, де контури нової європейської політики вже набули завершених форм [20, с. 339].

Водночас аналіз української партійної системи показує, що її подальша еволюція значною мірою визначається не лише соціально-економічними процесами чи змінами електоральних настроїв, а передусім *інституційними чинниками*, які формують правила політичної конкуренції. Зміна виборчих формул, специфіка реєстрації партій, механізми партійного фінансування, вимоги до внутрішньої організації – все це створює той каркас, у межах якого можливе або неможливе довготривале партійне закріплення.

Українська практика демонструє, що партії часто використовують демократичні інститути як інструмент доступу до влади, проте, отримавши владні повноваження, нерідко ініціюють *перебудову самих інституційних правил*, які дозволили їм посилити свій вплив. Це проявляється у частих змінах виборчого законодавства, переформатуванні системи фінансування партій, корекції процедур парламентської діяльності та модифікації механізмів контролю над виконавчою владою. Як свідчить іноземний досвід, у результаті трансформація партійної системи відбувається не лише через появу нових політичних сил чи зміну їхньої популярності, а й через *інституційну гнучкість*, що дозволяє правлячим акторам

впливати на архітектуру політичної конкуренції [19, с. 170].

Така динаміка суттєво відрізняє українську модель від більш стабільних європейських систем, де інституційні правила мають значно вищий рівень сталості та передбачуваності. Саме інституційні чинники визначають ступінь фрагментації, характер партійної конкуренції та життєздатність політичних сил у довгостроковій перспективі, формуючи особливу траєкторію розвитку української партійної системи.

3.2. Потенційні ризики та виклики для України: політична фрагментація, популізм, зниження інституційної довіри

Становлення української партійної системи на сьогодні відбувається в умовах багаторівневої політичної турбулентності, яка зумовлена поєднанням інституційних, соціальних, безпекових та економічних чинників. Військові події, затяжні політичні кризи, швидкі трансформації суспільних очікувань та слабкість структурної модернізації державного управління створили середовище, у якому політична система перебуває під постійним тиском внутрішніх і зовнішніх викликів. У цих умовах особливо важливим стає аналіз ризиків, що впливають із ключових характеристик розвитку політичного поля – фрагментації, поширення популізму та зниження довіри до інституцій [21, с. 58].

Політичні процеси в Україні демонструють наявність таких ризиків, що можуть стати критичними у середньо- та довгостроковій перспективі. Нова література, зокрема дослідження політичних криз та інституційного розвитку, засвідчує, що структура української політичної системи формується на межі між модернізацією та відтворенням циклічної нестабільності. У цьому контексті особливо важливо зрозуміти, які саме виклики становлять *фрагментація партійного поля, популістична мобілізація та інституційна недовіра*, а також як вони можуть трансформувати український політичний процес у найближчі роки [22, с. 85].

Політична фрагментація є одним із найвагоміших структурних викликів для України, оскільки вона безпосередньо впливає на стабільність урядування, якість

прийняття рішень та здатність політичної системи адаптуватися до криз. У дослідженнях підкреслюється, що фрагментація в Україні має системний характер: вона проступає не лише на рівні електоральних результатів, а й у структурі політичних еліт, парламентської поведінки та взаємодії між центром і регіонами [17]. У таких умовах фрагментація не є просто зовнішнім проявом політичної конкуренції – вона трансформується у фактор, що здатен генерувати політичну нестабільність і ускладнювати інституційне управління [23, с. 305].

Фрагментація створює високі ризики коаліційної нестабільності. Український парламент характеризується непередбачуваною поведінкою депутатських груп, ситуативними об'єднаннями та значною часткою депутатів, які не прив'язані до стійких партійних структур. У таких умовах уряди стають уразливими до внутрішніх конфліктів, а парламент – до блокування рішень. Це знижує ефективність державної політики та створює ризик політичного паралічу, особливо в періоди загострених безпекових чи економічних криз [24, с. 104].

Ослаблена коаліційна структура ускладнює вироблення довгострокової стратегії розвитку держави, оскільки партії та депутати часто орієнтуються не на інституційну стабільність, а на ситуативні політичні вигоди. Це підсилює фрагментаційні зміни, сприяє внутрішньополітичним конфліктам і робить державні інститути залежними від короткострокових балансів впливу між політичними групами [25].

Різка фрагментація політичного простору призводить до того, що державна політика позбавляється спадкоємності та стратегічної послідовності. Часті зміни політичних конфігурацій у парламенті й уряді, а також домінування проєктних і лідерських партій формують модель, у якій будь-яка політична сила, що приходить до влади, прагне реалізувати власний короткотерміновий порядок денний [26, с.25].

Наслідком є *розривність політичних курсів*, коли стратегічні програми реформ або не завершуються, або радикально змінюються з приходом нової коаліції. Така непередбачуваність знижує довіру громадян до реформ, послаблює інституційні механізми і ускладнює реалізацію політики в ключових сферах – від антикорупційної інфраструктури до безпекових реформ.

У контексті війни та повоєнного відновлення це створює додаткові ризики, оскільки значна частина рішень потребує стабільного політичного консенсусу та тривалої реалізації [27, с. 27].

Фрагментація має також територіальний вимір. В умовах, коли партії не мають розгалуженої мережі осередків і часто поводяться як лідерські проєкти, політична підтримка розподіляється нерівномірно між регіонами. Це створює ризик *регіоналізації політичних інтересів*, коли певні партії апелюють до локальних тем і підсилюють регіональні відмінності [29, с. 66].

Фрагментація може перетворитися на фактор *політичної дезінтеграції*, якщо політичні сили почнуть конкурувати за регіональні ідентичності, а не за загальнонаціональний порядок денний [17]. За відсутності сильних інституцій таких як національні партії з глибоким корінням, ризик посилення регіональної поляризації може стати одним із ключових викликів після завершення війни.

Фрагментація робить політичну систему більш вразливою до зовнішнього впливу. Відсутність консолідованих партійних структур, слабкі механізми внутрішнього контролю та високий рівень персоналізації створюють можливості для іноземних акторів впливати на окремих політичних гравців, інформаційний порядок денний або рішення парламентських груп [30, с. 98].

Є досвід багатьох держав, де фрагментовані парламенти ставали точками входу для зовнішньої дестабілізації. В українському контексті цей ризик є особливо високим через ведення війни, а також через існування політичних груп, які залишаються уразливими щодо зовнішніх каналів фінансування або інформаційного впливу.

Зниження інституційної довіри, що фіксується у нових соціологічних дослідженнях, лише посилює ці загрози, оскільки суспільство у стані недовіри є більш сприйнятливим до дезінформаційних кампаній [24].

Фрагментація унеможлиблює побудову стійких коаліційних платформ. У таких умовах навіть ті політичні сили, що декларують спільні цінності або реформи, можуть опинитися у конфлікті через тактичні розбіжності або боротьбу за короткотермінові політичні переваги. Це ускладнює формування

довгострокових державних стратегій – зокрема, щодо післявоєнної відбудови, модернізації інституцій чи міжнародної інтеграції [58, с. 105].

Висока частота внутрішніх розколів та партнерств «під один закон» замість стабільних коаліційних угод сприяє політичній волатильності. У дослідженнях інституційного розвитку наголошується, що в таких умовах державна політика втрачає передбачуваність, що негативно впливає як на внутрішню стабільність, так і на міжнародну підтримку реформ [23].

Популізм тривалий час був одним із найпотужніших і найпоширеніших ризиків для сучасної української політичної системи. Його посилення було зумовлене поєднанням інституційної слабкості, високої динаміки електоральних очікувань, інформаційної поляризації та глибокої суспільної втоми від тривалих криз. Популізм виявлявся не лише у вигляді емоційної риторики або критики політичних еліт, а й у трансформації самої логіки політичного процесу: замість інституційної спадкоємності формувалась культура короткотермінових рішень, що спрямовані на швидку мобілізацію виборців, але не на стратегічний розвиток держави [60, с. 140]. Глобальна карта електоральних зрушень демонструвала системне зростання підтримки популістських кандидатів у різних регіонах світу, що підтверджує універсальний характер кризи традиційних партійних моделей, Додаток Б.

У нових дослідженнях підкреслюється, що популістські патерни в українській політиці посилюються у періоди суспільної напруги, зниження довіри до інституцій і підвищеної чутливості до соціально-економічних викликів [24]. У нинішніх умовах війни та невизначеності популізм набуває додаткової ваги, оскільки політичні сили активно використовують кризовий контекст для посилення власної електоральної привабливості. Це створює потенційно небезпечну конфігурацію, у якій політична мобілізація здійснюється не через раціональні аргументи чи структуровані програми, а через емоційні меседжі, контрастні символи та спрощені пояснення складних проблем [61, с. 70].

Одним із найбільш небезпечних наслідків популізму є *підриг стратегічного планування та довгострокових державних програм*. Популістські політичні актори

будують власні повідомлення на обіцянках швидких, видимих результатів, які мають забезпечити миттєву популярність, але при цьому не спираються на системний аналіз і не враховують інституційних обмежень [64, с. 120].

Це призводить до того, що складні реформи, які потребують довготривалої реалізації, зокрема судова, антикорупційна, децентралізаційна або реформа сектору безпеки, втрачають підтримку або перекроюються відповідно до короткотермінових політичних інтересів. У дослідженнях інституційного розвитку зазначається, що домінування популістських рішень формує модель “швидкої політики”, у якій стратегія замінюється тактикою миттєвого реагування [23].

Для України це означає, що в умовах війни та повоєнного відновлення популізм може зруйнувати можливість реалізувати складні модернізаційні проекти, які потребують не емоційної мобілізації, а довгострокової політичної стабільності [10].

Популізм істотно звужує часовий горизонт, у межах якого ухвалюються політичні рішення. Політичні актори, що користуються популістською риторикою, формують політичний процес як низку символічних перемог, спрямованих на миттєвий електоральний ефект. Це призводило до домінування короткотермінових рішень, що приносять популярність, але не сприяють інституційному зміцненню.

Таке явище характерне для слабкоінституціоналізованих партійних систем, у яких політичні сили не несуть довгострокової відповідальності за реалізовані рішення. У цьому контексті дослідження підкреслюють, що український політичний процес часто орієнтується не на структуровані програми, а на ситуативні політичні сигнали, що генеруються через медіа та цифрові платформи [17]. З огляду на складність процесу вступу до ЄС, повоєнної відбудови та необхідність оновлення управлінських інституцій, скорочення горизонту політичних рішень є одним із серйозних ризиків для України [4, с. 118].

Популізм базується на емоційній мобілізації, що робить суспільство більш чутливим до інформаційних маніпуляцій. У періоди політичної напруги або зниження довіри до інституцій популістські актори використовують спрощені наративи, які значно легше інтегрувати у дезінформаційні кампанії.

Звіт про динаміку довіри українців демонструє, що у періоди криз, особливо воєнних, зростає запит на «просте пояснення» складних проблем, а це відкриває шлях до поширення гібридних інформаційних загроз [24] .

В умовах російсько-української війни популістична риторика може стати каталізатором зовнішніх інформаційних впливів, оскільки емоційні наративи значно легше використовувати у пропаганді, спрямованій на підриг суспільної єдності та послаблення моральної стійкості населення.

Популізм становить значну *загрозу для легітимності державних інституцій*. Через постійні звинувачення, емоційні гасла та критику інституційних процедур популістські актори створюють у суспільстві враження, що інституції є недієздатними або корумпованими за визначенням [31, с. 90].

У результаті виборці втрачають віру в можливість реформування держави через інституційні механізми. Це поглиблює існуючу інституційну кризу та створює передумови для посилення паралельних центрів впливу – від неформальних мереж до вуличної політики. Популізм стимулює руйнування інституційної довіри, що в українських умовах уже відчутно впливає на мобілізаційний потенціал держави [36, с. 80].

Зниження довіри до політичних інституцій є одним із найбільш критичних викликів для сучасної України. У період повномасштабної війни довіра до держави стає не лише соціально-політичним, а й безпековим фактором: від рівня довіри залежить ефективність мобілізації, здатність суспільства підтримувати непопулярні рішення, стійкість до зовнішніх інформаційних впливів та готовність громадян брати участь у відбудові.

Нові емпіричні дослідження показують, що у 2022 році Україна пережила безпрецедентне зростання інституційної довіри – найбільше за всю незалежність. Довіра до Збройних сил, Президента та волонтерських структур досягла історичних максимумів. [24] Проте вже з 2023 року ця динаміка почала змінюватися: довіра до державних інституцій поступово знижується, а розрив між довірою до сектору безпеки і політичного керівництва поглиблюється.

Саме цей перехід – від піку довіри до її поступового зниження – створює

специфічні ризики. Вони суттєво впливають на стабільність політичної системи, здатність держави до стратегічного планування та ефективність політичного врядування у післявоєнний період.

Сучасні дані засвідчують, що найбільший ризик для України полягає *не в низькій довірі як такій, а у різкій змінності довіри, яка зростає і падає хвилями*. Довіра, яку суспільство надало державі у 2022 році, була «кредитом мобілізації», що виник унаслідок екзистенційної загрози. Але з 2023 року почалося повернення до «нормалізованої» моделі сприйняття держави, у якій політичні інституції оцінюються набагато критичніше.

Дослідження 2024–2025 років показують найменшу за роки війни довіру до Верховної Ради, уряду та більшості політичних інститутів [24]. Цей процес є закономірним, але водночас створює небезпеку повернення до «довоєнного режиму недовіри», характерного для 2014–2019 років.

Політична нестабільність виникає тоді, коли одночасно діють такі фактори:

- *інституції не виконують очікувань*, сформованих у перші місяці війни;
- *суспільство не бачить прозорих механізмів прийняття рішень*;
- політичні конфлікти стають видимими у публічному просторі;
- зростає вплив емоційно-інформаційних хвиль;
- посилюється критика влади без інституційних каналів зворотного зв'язку [23].

Це може призвести до ситуації, коли довіра до держави як системи знижується, а політичні рішення стають менш легітимними. У роботах Г.Зеленько наголошується, що саме така конфігурація є «критичною точкою входу» у системну політичну кризу – не через падіння держави, а через делегітимацію механізмів управління [17].

У 2022 році українське суспільство надало інституціям надзвичайно високий рівень довіри, який створив завищені очікування. Громадяни очікували одночасно:

- швидкої перемоги;
- ефективного контролю над усіма реформами;
- зменшення корупції;

- видимих результатів на фронті та у сфері відбудови;
- прозорих управлінських рішень;
- справедливого розподілу ресурсів [23].

Однак ці очікування структурно неможливо виконати у воєнний період. Це і створює феномен *інституційного перевантаження*, описаний у дослідженнях інституційного розвитку політичних систем [23].

Коли держава не може виконати суспільні очікування, зростає ризик політичної фрустрації, яка проявляється у:

- падінні довіри до всіх акторів, включно з ефективними;
- появі емоційних хвиль критики;
- зростанні попиту на “простих лідерів” або “радикальні рішення”;
- посиленні внутрішньої поляризації;
- поширенні чуток, домислів і конспірологічних наративів [23].

В українських умовах інституційне перевантаження має ще одну особливість: суспільство постійно порівнює реальний стан речей із медійним образом «ідеальної армії», «ідеальної держави», «ідеального керівництва». Розрив між уявленням і реальністю стає джерелом довгострокової фрустрації [39, с. 170].

У 2022–2023 роках в Україні сформувалася унікальна конфігурація суспільних настроїв, коли рівень довіри до Збройних Сил істотно перевищував довіру до будь-яких інших державних інституцій – за окремими вимірюваннями у три-чотири рази [23]. Такий дисбаланс довіри створює специфічну архітектуру політичних ризиків. Передусім легітимність державних рішень у громадській свідомості починає сприйматися через призму авторитету армії: підтримка або відторгнення конкретних політичних кроків залежить не стільки від їх змісту та ефективності, скільки від того, чи співвідносяться вони із символічним капіталом ЗСУ. За цієї логіки формується своєрідна «тіньова» модель легітимації, у якій політична влада ніби позичає авторитет у військової інституції, що зумовлює залежність суспільного схвалення від позаполітичного чинника [41, с. 170].

У такому середовищі будь-який політичний конфлікт – незалежно від його реальної природи – ризикує бути інтерпретованим як протиставлення «влада проти

армії». Подібна інтерпретація автоматично підсилює суспільну поляризацію і створює додаткові емоційні напруження, які використовуються у публічній дискусії. Падіння довіри до уряду чи парламенту при цьому може мати ефект доміно: недовіра транслюється на загальний образ держави й породжує сумніви щодо її здатності гарантувати національну безпеку. Саме такий сценарій окреслено в емпіричних дослідженнях динаміки суспільної довіри, де зазначено, що розрив між секторами довіри – військовим, державним та політичним – стає одним із найсерйозніших викликів післявоєнного періоду [24].

Поступове зниження інституційної довіри створює сприятливі умови для активізації популістських і антисистемних акторів. В умовах суспільної втоми, розчарування та фрустрації на перший план виходять політичні сили, які пропонують максимально спрощені рецепти вирішення складних проблем, апелюють до емоційних потреб та використовують кризові настрої для мобілізації підтримки. Популізм у цьому контексті постає не як ідеологія, а як інструмент політичної поведінки, що адаптується до запитів суспільства в періоди нестабільності [42, с. 129].

Зниження довіри створює цілком конкретні ризики у воєнний час: уразливою стає мобілізаційна спроможність держави, ускладнюється реалізація військових реформ, зменшується суспільна підтримка непопулярних, але стратегічно необхідних рішень. Крім того, недовіра полегшує можливість втручання зовнішніх та внутрішніх інформаційних акторів, які використовують її для підриву єдності, поширення маніпулятивних наративів, дискредитації державних рішень чи ключових політичних фігур. У роботах Г. Зеленько підкреслюється, що саме кризи довіри виступають одним із головних каталізаторів входження політичної системи у фазу турбулентності, коли вплив позаінституційних акторів різко зростає, а традиційні механізми врядування слабшають [17].

У сучасних умовах довіра розглядається не лише як психологічна чи соціальна змінна, а як повноцінний безпековий ресурс. Вона є основою для мобілізації, важливою передумовою внутрішньої єдності, інструментом економічного розвитку та фактором міжнародної легітимності. Коли рівень

суспільної довіри падає, це миттєво позначається на здатності держави підтримувати необхідну динаміку оборонних рішень, проводити складні структурні реформи та забезпечувати ефективне використання зовнішньої допомоги [46, с. 180].

Для партнерів України внутрішня довіра є ключовим сигналом стабільності. Зниження довіри ускладнює процес прийняття рішень щодо військової підтримки, зменшує готовність до довгострокових інвестицій, впливає на переговорні позиції у сфері європейської інтеграції та участі у великих фінансових програмах відбудови. Емпіричні дослідження інституційного розвитку політичних систем свідчать, що країни з низькою довірою значно гірше проходять етапи посткризового відновлення, адже суспільства не підтримують необхідні, але потенційно непопулярні реформи [23].

Окремим і надзвичайно небезпечним наслідком зниження інституційної довіри є *формування перекрученої політичної реальності*. Коли громадяни не довіряють інституціям, будь-яка інформація, що походить від держави, автоматично стає об'єктом підозри. У таких умовах офіційні рішення сприймаються як недостатньо прозорі, навіть якщо вони обґрунтовані; будь-яка помилка посадовця підноситься до рівня системної корупційної моделі; позитивні результати применшуються, тоді як негативні явища перебільшуються та отримують «disproportionate attention» [48, с. 225].

У такому інформаційному середовищі відбувається заміщення реальної політичної картини хибною системою координат, сформованою під впливом чуток, маніпулятивних інтерпретацій та емоційних реакцій. Це значно ускладнює здійснення політичних реформ, оскільки навіть правильно сформульовані та стратегічно необхідні рішення зустрічають спротив – не через свій зміст, а через загальний клімат недовіри, що спотворює їхнє сприйняття [32, с. 44].

Отже, ризики зниження інституційної довіри в Україні мають системний характер і виникають із поєднання кількох взаємопов'язаних процесів – інституційної нестійкості, швидких політичних циклів, асиметрії довіри між армією та цивільними інституціями й високої вразливості до інформаційних

впливів. У цих умовах довіра перестає бути лише індикатором оцінки влади й перетворюється на ключовий елемент політичної стабільності: саме від її рівня залежить ефективність управління, легітимність державних рішень та готовність суспільства підтримувати необхідні реформи.

Падіння довіри створює низку вторинних ризиків – від посилення популізму до виникнення «кривого дзеркала» політичної реальності, у якому навіть обґрунтовані дії держави сприймаються крізь призму підозри. Така динаміка ускладнює проведення реформ, послаблює політичні інституції та відкриває простір для маніпуляцій як внутрішніх, так і зовнішніх акторів.

У післявоєнний період відновлення довіри стане необхідною умовою модернізації держави: без неї неможливо забезпечити ні стійке врядування, ні реалізацію структурних реформ, ні довгострокову стратегічну інтеграцію України до європейського політичного простору.

Висновки до розділу 3

Таким чином, формування української партійної системи відбувається у складному та багатовимірному політичному середовищі, де внутрішні структурні особливості поєднуються з потужними зовнішніми впливами. Порівняння з європейськими тенденціями показало, що Україна одночасно відтворює загальноєвропейські тренди – такі як персоналізація політики, посилення популізму, фрагментація партійної структури та зміна ліній ідентичності – і водночас демонструє їх у більш концентрованій та прискореній формі.

Проведений аналіз засвідчив низький рівень інституціоналізації українських партій, домінування лідерських та «проектних» політичних утворень і високу волатильність електоральних настроїв. Такі характеристики зумовлені як історичними чинниками – незавершеними процесами гациональної консолідації та державотворення, слабкістю партійної традиції, впливом олігархічних мереж – так і сучасними факторами, серед яких центральне місце займає війна. На відміну від європейських держав, де партійна система трансформується в умовах відносної інституційної стабільності, в Україні зміни відбуваються на тлі екзистенціальної

безпекової кризи, що пришвидшує динаміку й загострює кожну тенденцію. Слабкість інституціоналізації підтверджується й надзвичайно низьким рівнем громадської залученості.

Другий важливий висновок стосується ризиків, що формуються унаслідок політичної фрагментації, поширення популізму та зниження інституційної довіри. Внутрішня структурна подрібненість, конкуренція між центрами впливу та відсутність сталої партійної відповідальності створюють передумови для нестабільності, складнощів у формуванні політичних рішень і вразливості до маніпуляцій. Популістські практики, характерні для багатьох європейських держав, в Україні посилені травмами війни, суспільною фрустрацією та запитом на швидкі й емоційні рішення. Зниження інституційної довіри – особливо контраст між високою довірою до Збройних сил та низькою довірою до політичних інститутів – формує окрему вісь політичних протиріч, яка може ускладнити як процес реформ, так і післявоєнне відновлення. Український політичний розвиток демонструє феномен «політичних змін без політичного розвитку» [17, с. 56], що пояснює і нестійкість партій, і фрагментацію, і зниження інституційної довіри.

Разом із тим здійснений аналіз показує, що ці виклики не є унікальними: вони вписуються у ширший європейський контекст, де відбувається перехід від традиційних партійних структур до більш гнучких, персоналізованих і фрагментованих моделей політичної конкуренції. Україна, проходячи ці процеси у надскладних умовах війни, фактично демонструє їхню «прискорену версію», що дає підстави для твердження про її роль як «ранньої моделі» майбутніх трансформацій у Європі.

Підсумовуючи, слід підкреслити: українська партійна система перебуває на етапі глибокої перебудови. Її подальший розвиток залежатиме від здатності інституцій забезпечувати передбачуваність політичного процесу, подолати домінування персоналістських структур, зміцнити культуру відповідальності та вибудувати канали стійкого суспільного довір'я.

ВИСНОВКИ

1. Ключовою ознакою демократичних політичних режимів є багатопартійність, яка забезпечує репрезентацію різноманітних соціальних інтересів, але водночас може спричиняти фрагментацію політичного простору. Багатопартійна система є складним політичним феноменом, який поєднує інституційні, соціальні, ідеологічні та інші виміри функціонування політичної влади. Її сутність полягає не лише у кількісній наявності політичних партій, а й у характері їх взаємодії, рівні конкуренції та здатності формувати стабільні урядові коаліції.

Аналіз класичних і сучасних підходів до типологізації багатопартійних систем показав, що найбільш поширеною є класифікація за кількісно-якісними параметрами, а також поділ на поміркований і поляризований плюралізм. Ключовими критеріями виступають рівень ідеологічної дистанції між партіями, ступінь поляризації та наявність антисистемних акторів. Це дозволяє більш глибоко оцінювати стабільність політичної системи та передбачуваність політичних процесів.

Сучасні багатопартійні системи дедалі частіше виходять за межі класичних типологій, що пов'язано з постіндустріальними економічними трансформаціями, поглибленням соціальної диверсифікації, трансформацією політичних ідентичностей, глобалізаційними процесами та розвитком цифрових комунікацій. Відбувається розмивання традиційних ідеологічних ліній, що ускладнює чітке віднесення партій до певних типів. Виникають гібридні моделі партійних систем, які поєднують риси кількох типологічних категорій.

Отже, узагальнення теоретичних підходів дозволяє зробити висновок, що багатопартійна система є динамічним і багатовимірним явищем, яке потребує комплексного аналізу з урахуванням інституційних, соціокультурних та історичних факторів. Сучасна політологія відходить від жорстких класифікацій на користь більш гнучких моделей, що дозволяють адекватно відображати реальні процеси трансформації політичних систем у європейських державах.

2. Аналіз трансформації партійних систем базується на поєднанні історико-

інституційного, соціологічного, поведінкового, порівняльного та інших підходів, які дозволяють комплексно оцінювати динаміку політичних змін.

Тривала стабільність політичних структур у повоєнній Європі та їх подальша трансформація наприкінці XX – на початку XXI століття описуються, зокрема, концепціями «заморожування» та «розморожування» партійних систем.

Концепція «заморожування» відображає закріплення партійних систем навколо історично сформованих соціальних розколів, тоді як «розморожування» пов'язане з ерозією цих розколів під впливом модернізації, глобалізації та змін у соціальній структурі суспільства. Це призвело до ослаблення традиційних партій і відкриття політичного простору для нових акторів, які часто апелюють до нових форм ідентичності та протестних настроїв.

Сучасна криза традиційних партій проявляється у зниженні рівня партійної ідентифікації виборців, падінні довіри до політичних інститутів та зростанні електоральної волатильності. Водночас нові політичні актори, включаючи популістські та антисистемні партії, активно використовують сучасні комунікаційні технології, що дозволяє їм швидко мобілізувати підтримку.

Отже, методологічний аналіз трансформації партійних систем підтверджує необхідність інтеграції різних підходів для адекватного пояснення сучасних політичних процесів. Концепції «заморожування» та «розморожування» залишаються релевантними, однак потребують доповнення новими теоретичними інструментами, які враховують вплив цифровізації, глобальних криз і змін у політичній культурі.

3. Кожна з досліджених держав Західної Європи – Німеччина, Велика Британія та Франція – демонструє унікальну модель еволюції політичної конкуренції, обумовлену історичними, інституційними та соціокультурними факторами. Німецька модель характеризується відносною стабільністю та інституційною впорядкованістю, британська – традиційним домінуванням двопартійності з елементами трансформації, а французька – високою динамічністю та схильністю до політичних криз і реорганізації партійного поля.

У всіх трьох країнах спостерігається поступова ерозія традиційних партійних

структур, що проявляється у втраті підтримки класичних партій та посиленні нових політичних сил. У Німеччині це виражається у зростанні ролі альтернативних партій, у Великій Британії – у фрагментації електорату, а у Франції – у фактичному переформатуванні партійної системи навколо нових політичних рухів.

Важливим чинником трансформації виступає зміна соціальної структури суспільства, а також вплив наднаціональних процесів, зокрема європейської інтеграції. Це сприяє появі нових ліній політичного поділу, пов'язаних із питаннями глобалізації, міграції та євроскептицизму. У результаті класичні ідеологічні розмежування поступово втрачають свою визначальну роль.

Таким чином, розвиток партійних систем у країнах Західної Європи свідчить про їх поступову трансформацію від стабільних інституційних моделей до більш гнучких і динамічних структур. Це створює як нові можливості для політичної репрезентації, так й ризики дестабілізації політичних процесів, що потребує подальшого наукового осмислення.

4. Партійні системи країн Південної Європи – Італії, Іспанії та Греції – характеризуються високим рівнем нестабільності та схильністю до глибоких структурних трансформацій. Це обумовлено історичними особливостями політичного розвитку, зокрема пізнім становленням демократичних інститутів і впливом економічних криз.

Ключовим фактором змін у цих країнах стала фінансова та боргова криза початку XXI століття, яка суттєво підірвала довіру до традиційних політичних партій. У результаті відбулося стрімке зростання нових політичних сил, які позиціонують себе як альтернативу «старим елітам» і часто використовують популістську риторiku. Це призвело до фрагментації партійних систем і ускладнення процесу формування урядів. Дослідження показало, що в Італії відбувається постійна реорганізація партійного поля, в Іспанії – перехід від двопартійної до багатопартійної моделі, а в Греції – різка зміна політичних еліт унаслідок кризи. Водночас у всіх трьох країнах спостерігається посилення ролі протестних настроїв і недовіри до інституцій.

Отже, трансформації партійних систем у Південній Європі демонструють

тенденцію до зростання політичної нестабільності та фрагментації. Це свідчить про необхідність адаптації інституційних механізмів до нових умов політичної конкуренції та підвищення ефективності демократичного врядування.

5. Розглянуті ризики та виклики для української партійної системи. У результаті дослідження встановлено, що партійна система України перебуває на етапі активної трансформації, що супроводжується високим рівнем політичної фрагментації, нестабільністю партійних структур і низьким рівнем інституціоналізації. Дослідження показало, що важливою проблемою є також низький рівень довіри громадян до політичних партій, що обумовлено як історичними чинниками, так і сучасними проявами корупції та неефективності влади. Це призводить до високої електоральної волатильності та зниження рівня політичної участі громадян.

Отже, для забезпечення стабільності та ефективності партійної системи України необхідно впроваджувати комплексні реформи, спрямовані на підвищення рівня інституціоналізації партій, зміцнення внутрішньопартійної демократії та відновлення довіри громадян до політичних інститутів. Врахування європейського досвіду може стати важливим орієнтиром для подальшого розвитку української політичної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Г. С. Роль політичних партій центристського спрямування у створенні демократичної партійної системи в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2009. 230 арк.
2. Андросук І. М. Політична структуризація партій і партійної системи в Чехії на шляху до євроінтеграції : монографія; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне : О. Зень [вид.], 2019. 346 с.
3. Антемюк В. Д. Імідж політичної партії як відображення політичної свідомості сучасного українського суспільства : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2012. 233 арк.
4. Афонін Є.А., Мартинов А.В. Українське диво: від депресії до соціального оптимізму. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 296 с. URL: <https://is.gd/bM8HnX> (дата звернення: 25.11.2025).
5. Байковський П. Б. Формування та механізми функціонування партійної системи Європейського Союзу : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т міжнар. відносин, Каф. країнознавства і міжнар. туризму. Л., 2011. 234 арк.
6. Байковський П. Партійна система Європейського Союзу : монографія; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 225 с.
7. Бідочко Л.Я. Культурний матеріалізм як методологія дослідження сучасної політики (на прикладі лівих партій України) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад.", Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. 209 арк.
8. Богашева Н.В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти : монографія; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ : Логос, 2012. 446 с.
9. Вархов Г.В. Партійно-політичне структурування Європейського Парламенту: організаційне оформлення та чинники впливу : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Держ. ВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-

Франківськ, 2019. 209 арк.

10. Гапоненко В.А., Чубур Н.В. Інституційний розвиток політичної системи України: основні точки біфуркації. Міжнародні та політичні дослідження, Вип. 36, 2023. <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288706>.

11. Георгієвська В.В. Соціально-комунікаційний потенціал партійної преси України (кінець XIX початок XXI ст.): типологічно-структурний і проблемно-тематичний аспекти : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2020. 35 с.

12. Глівінський А.О. Соціально-політичні розмежування і розвиток партійної системи сучасної України : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2010. 228 арк.

13. Голинська Х.О. Партійно-політична відповідальність: зарубіжний та український досвід : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 215 арк.

14. Гутор М.С. Християнсько-демократичний рух в Україні: генеза, ідеологічні та політичні основи трансформації : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; Європ. ун-т. Київ, 2013. 190 арк.

15. Дикун І.М. Специфіка політичного плюралізму в умовах сучасної партійної системи України : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса, 2010. 218 арк.

16. Згурська В.Л. Вплив популізму на різні типи демократії. *Держава і право*: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 99 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2026. С. 398 – 408. DOI: 10.33663/1563-3349-2026-99-398.

17. Зеленько Г. Кризи політичного розвитку в Україні: причини та зміст. *Політичні дослідження*. 2021. № 2. С. 33–61. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2021-2-2>.

18. Іванець Т.М., Лисак В.Ф. Партійні процеси як фактор суспільно-політичного розвитку Японії в останнє десятиріччя епохи Хейсей : монографія; Маріупол. держ. ун-т. Київ : Ліра-К, 2020. 211с.

19. Іванець Т. М. Трансформація партійної системи Японії : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Маріупол. держ. ун-т. Маріуполь, 2018. 210 арк.
20. Іваницька С. Г. Українська ліберально-демократична партійна еліта: «колективний портрет» (кінець XIX- початок XX століття). Запоріжжя : Просвіта, 2011. 451 с.
21. Калмакан І.К., Бриндак О.Б. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в XX ст. Одеса : Астропринт, 1997. 191 с.
22. Кармазіна М.С. Політичні партії в Україні 2014 – 2017 рр. : дослідження. НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ : ІПіЕНД, 2018. 165 с.
23. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та на Донбасі: аналіз підходів парламентських політичних сил : монографія. Київ: ІПіЕНД, 2018. 327 с.
24. Кондов К.В. Динаміка довіри українців до політичних інституцій в умовах війни (2022–2025 рр.). *Український соціум*. 2025. №3 (94). С. 99–114. <https://doi.org/10.15407/socium2025.03.099>.
25. Конончук С.Г., Ярош О.А. Ідеологічне позиціонування політичних партій в Україні; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. (УНЦПД). Київ : Агентство Україна, 2013. 51 с.
26. Конончук С.Г., Ярош О.А. Партійна система України: ідеологічний вимір. Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ: Україна, 2010. 76 с.
27. Конончук С.Г., Ярош О.А. Як працює демократична партія. Оцінювання організаційної політики : рекомендації. Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ: Агентство "Україна", 2012. 31 с.
28. Корнієнко В.О., Антемюк В.Д., Буряченко О.В. Імідж та репутація політичної партії: аксіологічні основи та шляхи актуалізації : монографія. Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця : ВНТУ, 2019. 203 с.
29. Лебедюк В.М. Організаційний розвиток політичних партій в Україні: оптимізація механізму державного впливу : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Л.,

2012. 224 арк.

30. Майборода М.І. Трансформація партійної системи в Україні на прикладі Донецької області : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Маріупол. держ. ун-т. Маріуполь, 2013. 220 арк.

31. Максимець Б.В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : монографія. Держ. ВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2014. 218 с.

32. Максимець Б.В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2012. 241 арк.

33. Манайло-Приходько Р.Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Ужгород, 2018. 291 арк.

34. Манайло-Приходько Р.Ю., Остапець Ю.О. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України : монографія. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород: РІК-У, 2020. 386 с.

35. Морарь М.В. Партійне лідерство як політичне явище : монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Мелітополь : Ваша газета, 2011. 398 с.

36. Народний Рух України: місце в історії та політиці : матеріали Х Всеукр. наук. конф., присвяч. 30-річчю НРУ, 9-10 верес. 2019 р., м. Одеса. Редкол.: Г.І. Гончарук та ін. Одес. нац. політехн. ун-т. Одеса : Астропринт, 2019. 143 с.

37. Никончук А. Уряд Франції ухвалює бюджет-2026 в обхід депутатів. URL: <https://surl.li/hamnwg> (дата звернення: 25.11.2025)

38. Ніколаєнко Н.О., Орловський В.К., Шкуренко К.О. Партологія ; Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, Навч.-наук. ін-т історії та права, Каф. політології. Херсон : Грінь Д. С. [вид.], 2014. 333 с.

39. Орловський В. К. Партійно-політична опозиція в Україні: проблеми конструювання політичної реальності : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02;

Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2013. 215 арк.

40. Остапець Ю., Шестак Н., Дудінська І. Еволюція партійної системи України в умовах трансформації соціальних і політичних структур : монографія; НДІ політ. регіоналістики, Держ. ВНЗ "Ужгород. нац. ун-т", [Агенція дослідж. регіон. соціуму «Карпатія»]. Ужгород : ЗІППО, 2016. 251 с.

41. Палінчак М., Остапець Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституціоналізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту : монографія; Держ. ВНЗ "Ужгород. нац. ун-т". Ужгород: Ліра, 2021. 238 с.

42. Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 24-25 листоп. 2011 р. Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса ; [ред. кол.: В. М. Геєць та ін.]. Київ : ІПіЕНД ім. І. Кураса, 2012. 585 с.

43. Перегуда Є. В. Новіцький О. І. До питання про інституційну еволюцію партійних систем. *Держава і право*. Вип. 98. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2025. С. 291-301. DOI: 10.33663/1563-3349-2025-98-291. URL: <https://surl.lu/evwzql> (дата звернення: 25.03.2026)

44. Петришин Я. Австрійська партія свободи: популістська риторика, електоральна стратегія (2014–2019). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91. Т.2. С. 25-30. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-2-4> URL: <https://surl.li/vswxjd> (дата звернення: 25.11.2025)

45. Петришин Я. Передвиборчі кампанії правоврадикальних та правопопулістських партій до парламенту Польщі (2015–2023): український контекст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 92, том 2. 2025. С. 35-43. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-2-5>. URL: <https://surl.lt/vsedyu> (дата звернення: 25.11.2025).

46. Петришина-Дюг Г.Г. Проблеми правової інституціоналізації політичних партій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2013. 206 арк.

47. Плахтій Т.О. Політичні партії нового покоління: теоретичні й

технологічні засади діяльності, порядок створення і розгортання : монографія. Львів : Магнолія 2006, 2023. 735 с.

48. Кресіна І.О. та ін. Політико-правові засади трансформації партійної системи України : монографія ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 508 с.

49. Політичні партії і вибори: українські та світові практики : зб. ст. і тез за результатами наук. конф. «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведи) від 8 жовт. 2016 р. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Філософ.-т, Каф. політології ; [за заг. ред. А. С. Романюка]. Львів : Простір-М, 2017. 379 с.

50. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Вип. 6: Збірник статей і тез за результатами міжнародної наукової конференції «Малі політичні партії та актори у політичному процесі на регіональному та локальному (субнаціональному) рівнях: Україна і світ» : шостої у рамках серії міжнар. конф. каф. політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведи) від 26-27 листоп. 2021 р. Львів, 2022. 370 с.

51. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Вип. 7: За матеріалами Міжнародної наукової конференції «Партійно-виборчі процеси та тренди в контексті євроінтеграції, трансформації, суспільно-політичних криз і війни: Україна та світ» сьомої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики (пам'яті Юрія Романовича Шведи)» від 2-3 грудня 2022 року. Львів, 2023. 318 с.

52. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Вип. 8: За матеріалами Міжнародної наукової конференції «Інституційні, партійні та виборчі чинники політичного процесу в Україні й інших країнах Європи в умовах війни і невизначеності: національний, наднаціональний і субнаціональний рівні» восьмої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики (пам'яті Юрія Романовича Шведи)» від 24-25 листопада 2023 року / [ред.: А. Романюк, В. Литвин]. Львів, 2024. 359 с.

53. Політичні партії і вибори : українські та світові практики : зб. ст. і тез за результатами Міжнародної наукової конференції «Партійно-виборчі процеси та політико-інституційні відносини в умовах російсько-української війни та кризи світового розвитку : український, європейський і світовий виміри» дев'ятої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори : українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа)» від 15–16 листопада 2024 року. За ред. А. Романюка і В. Литвина. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. Вип. 9. 432 с.

54. Потіха А.Л. Інформаційно-аналітичний ресурс засобів масової комунікації політичних партій України (1990-2010-ті рр.) : монографія. Наук. ред. М. Закіров ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2023. 188 с.

55. Риженкова Л.І. Партійно-громадська взаємодія як чинник структурної диференціації громадянського суспільства : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2014. 197 арк.

56. Ставлення українців до соціал-демократії. Звіт за результатами соціологічного дослідження. Friedrich Ebert Stiftung, Gorshenin Institute; за ред. С. Балюк та ін. Київ : Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2018. 38 с.

57. Струнін П.А. Реалізація електоральної функції політичними партіями в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 230 арк.

58. Тимошик М.С. Тоталітарна журналістика. Доба радянзації та змосковлення України : за док. архівів та матеріалами преси. Кам'янець-Подільський : Рута, 2024. 519 с.

59. Тимченко М.М., Кремена В.І., Ключ А.І. Партійна комунікація України: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія; Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Ніжин : НДУ, 2021. 195 с.

60. Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х початок 2012 рр.) : енцикл. довід. Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса ; за ред. М. Кармазіної. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф.

Кураса, 2012. 587 с.

61. Фісун О.А., Поліщук О.С. Парти́йна система України після парламентських виборів 2012 : аналіт. доп.; за заг. ред. О. А. Фісуна; Регіон. філ. Нац. ін-ту стратег. дослідж. у м. Харкові. Харків : Золоті сторінки, 2012. 115 с.

62. Хахула, Л., Смикалова Н. Ідеологічні засади та електоральна підтримка ультраправої політичної сили ФРН «Альтернатива для Німеччини» (2013-2025). *Літопис Волині*. 2025. Чис. 33. С. 209-216. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.35> URL: <https://surl.li/dedicj> (дата звернення: 25.11.2025)

63. Шведа Ю.Р. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії. Київ : Знання, 2012. 373 с.

64. Шелемба М.М. Особливості процесу націоналізації партійної системи України: теоретичний та емпіричний виміри : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Ужгород, 2019. 305 арк.

65. Шипотілова О.П. Громадсько-політична діяльність Народного Руху України на території Миколаївщини (1989 1996 рр.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01; Одес. нац. політехн. ун-т. Миколаїв, 2013. 210 арк.

66. Ярош Я.Б. Трансформація політичних партій в Україні : монографія. Луцьк : АКВА ПРІНТ, 2019. 273 с.

67. Ясірова Ю.Ф. Парти́йна система Республіки Кіпр в умовах євроінтеграції : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Маріупол. держ. ун-т. Маріуполь, 2017. 238 арк.

68. Bertelsmann Stiftung (Ed.). Transformation Index BTI 2022: Governance in International Comparison. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2022. 80 p. URL: <https://surl.lu/mvihvk> (Date of access: 25.11.2025).

69. Chiodi L. Political parties in the eu and the challenges of enlargement. Policy Brief. Brussels: Foundation for European Progressive Studies (FEPS), 2025. 26 p. URL: <https://surl.lt/tyviyx> (Date of access: 25.11.2025).

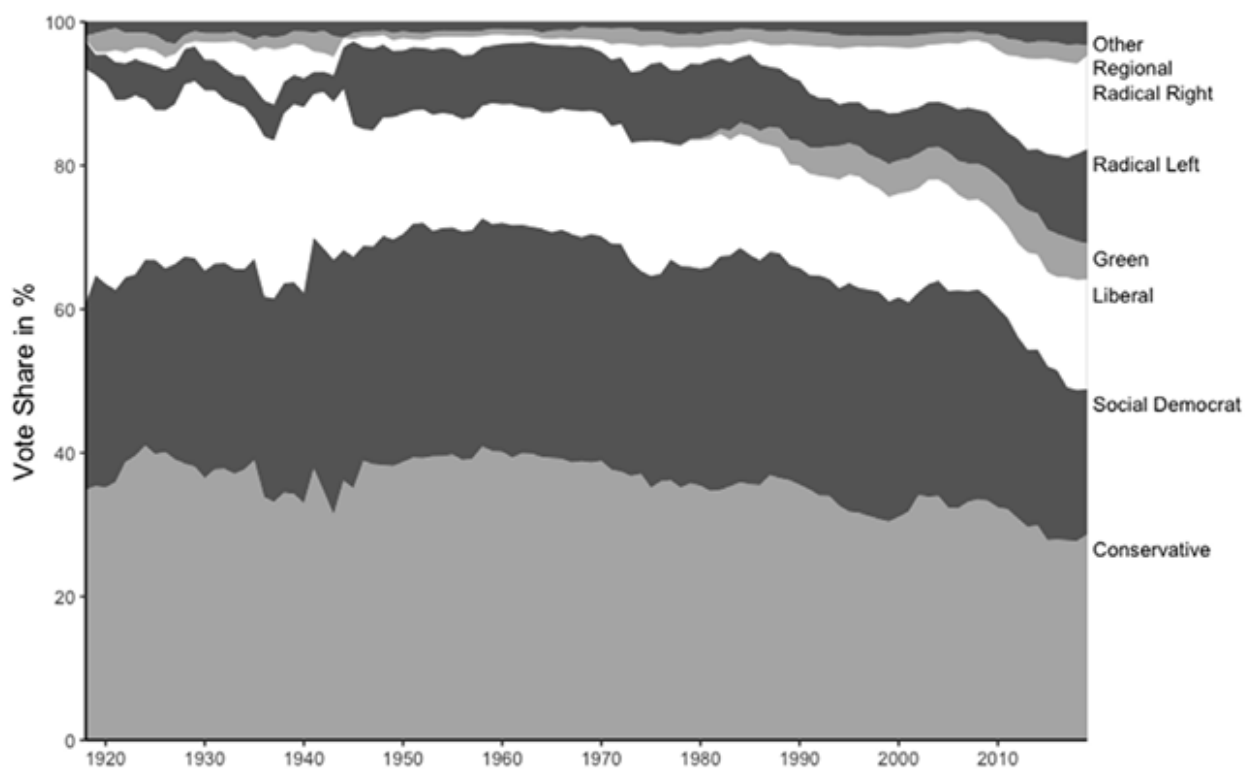
70. Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity. In the *Modern State*. London: Methuen & Co., 1954. URL: <https://surl.li/wklycr> (Date of access: 27.11.2025).
71. Hung H.T. (Bosco). Fragmentation of the European Party System: New Dimensions of Electoral Competition. 2023. URL: <https://surl.li/dlgeko> (Date of access: 25.11.2025).
72. Hutter S., Kriesi H. European Party Politics in Times of Crises. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. <https://doi.org/10.1017/9781108652780>. URL: <https://surl.li/mujfys> (Date of access: 25.11.2025).
73. Laasko M., Taagepera R. Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies*. 1979. Vol. 12. № 3. P. 3-27.
74. Lijphart A. Patterns of Democracy. Government Forms and Performance Thirty-Six Countries. New Haven: Yale University Press, 1999. 351 p.
75. Lipset S.M., & Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction. 63 p. URL: <https://surl.li/wfefwn> (Date of access: 27.11.2025).
76. Norris P. Building political parties: reforming legal regulations and internal rules. Harvard University, 2004. 59 p.
77. Patrick D. & Caulier J.-F. The Effective number of relevant parties: How Voting Power Improves Laakso-Taagepera's Index. URL: <https://surli.cc/oteaop> (Date of access: 25.11.2025).
78. Siaroff A. Comparative European Party Systems: An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945. New York and London : Taylor and Francis, 2000. 484 p.
79. Taagepera R. Conservation of Balance in the Size of Parties. *Party Politics*. 2005. Vol. 11. P. 283-298.
80. Velasco, A., & Bucelli, I. Populism: Origins and Alternative Policy Responses. (Book 1 in the LSE Public Policy Review Series). London: LSE Press, 2022. <https://doi.org/10.31389/lsepress.pop>.

81. Ware A. Political Parties and Party Systems. New York : Oxford University Press. 1996. 435 p.
82. Wolinetz S. The transformation of Western European Party systems. In *The West European Party Systems*. Oxford University Press, 1990. P. 218-232.

ДОДАТКИ

Додаток А

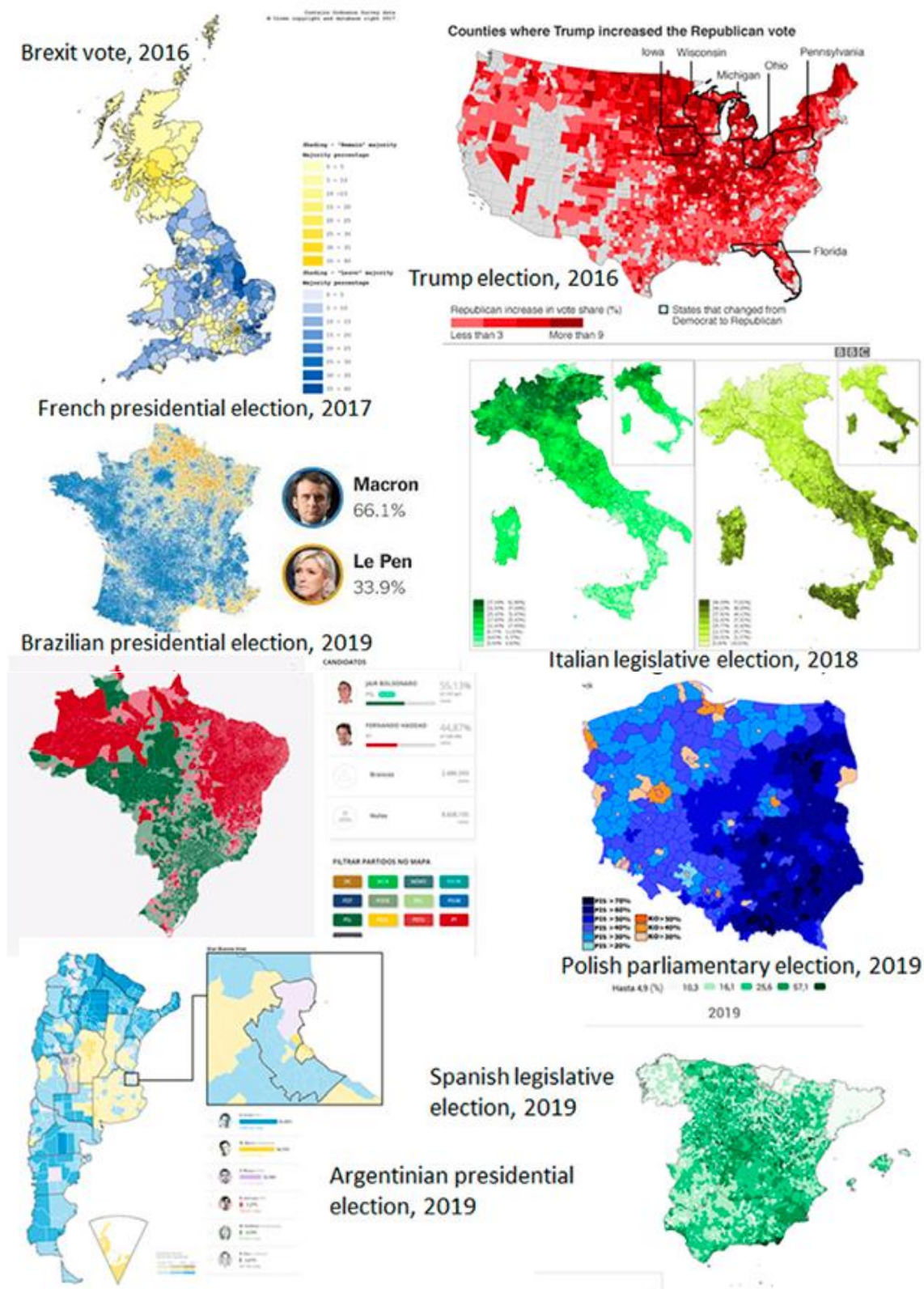
Динаміка голосів партійних сімей у Європі (1918–2010)

Figure 3.1: Party family vote shares

Складено автором на підставі [74]

Додаток Б

Географія зростання підтримки популістських партій і кандидатів у світі після 2016 року

Складено автором на підставі [68]

Додаток В

Таблиця

Порівняльна матриця трансформацій партійних систем: Україна та ЄС

Тенденція / процес	Україна	Країни ЄС
1. Фрагментація партійного поля	Дуже висока, циклічна; поява десятків «тимчасових партій». Війна пришвидшує оновлення політичних еліт.	Посилюється після 2010-х; найбільш помітна у Італії, Іспанії, Греції, Франції, Британії
2. Персоналізація політики	Домінування партій лідерського типу, залежність від персонального рейтингу.	У багатьох країнах зростає після 2000-них років; посилення ролі лідерів.
3. Проектні й короткострокові партії	Партії створюються під один виборчий цикл; низька інституціоналізація.	У ЄС «швидкі партії» теж з'являються, але частіше інституціоналізуються.
5. Криза інституційної довіри	Глибока асиметрія: дуже висока довіра до ЗСУ, низька – до політичних інституцій.	Поступове падіння після криз 2008 та 2015 років.
7. Цифровізація політики	Миттєві інформаційні хвилі, телеграм-канали, цифрові кампанії визначають підтримку.	Висока, але більше регулюється (Загальний регламент захисту даних ЄС).
8. Прискорені політичні цикли	Повне перезавантаження політичного поля кожні 4–5 років; коливання довіри залежать від подій війни.	Зміни поступові, через тривалі цикли.

Складено автором на підставі матеріалів дослідження